

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Yayın Geliş Tarihi / Received: 11.03.2025

Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 22.10.2025

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi / To cite this article (Chicago, 17-A sürüm / Chicago, 17th A):

Taşkın, Burcu “İkinci Dünya Savaşı Döneminde İki Müslüman Topluluk, İki Farklı Etnik Politika: Yunanistan Çam Arnavutları ve Batı Trakya Türkleri”. *Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History* 27, (2026): 177-216

DOI: 10.54842/ustich.1655819

İzlik: izlik.org/JA88SZ49ZT

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE İKİ MÜSLÜMAN TOPLULUK, İKİ FARKLI ETNİK POLİTİKA: YUNANİSTAN ÇAM ARNAVUTLARI VE BATI TRAKYA TÜRKLERİ

177

Burcu TAŞKIN

*Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Karşılaştırmalı Siyaset Ana bilim Dalı
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4504-2098>*

Öz: *Kimlik politikalarının ön plana çıktığı ve zorunlu göçün insanlığa karşı suç olarak kabul görmeye başladığı 1990'lerden itibaren Çam Arnavutları, İkinci Dünya Savaşı sırasında Yunan Devleti'nin kendilerine uyguladığı etnik katliamı ve Arnavutluk'a toplu sürgün edilmelerini anmaktadır. Aynı dönemde diğer bir Müslüman azınlık grup olan Batı Trakya Türkleri, her ne kadar benzer işgal ve iç-savaş koşulları altında baskı görmüş ve çoğunlukla Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmış olsalar da, Yunanistan bu gruba karşı kitlesel kıyım eylemi gerçekleştirilmemiştir. Yunanistan şu ana dek kendi sınırları içinde Türkler de dahil olmak üzere tüm etnik grupları tehdit olarak görmektedir; hiçbir etnik azınlığı tanımamaktadır ve Batı Trakya Türkleri 1990'lerden itibaren etnik kimliklerinin tanınması ve diğer kolektif*

haklarının ihlalinin sonlanması davalarını uluslararasılaştırmaya çalışmaktadırlar. Yunanistan, neden bu iki Müslüman gruba karşı farklı etnik politikalar izlemiştir? Batı Trakya Türkleri 1913'te ayrı bir cumhuriyet kurmuş olmasına rağmen, neden Yunan Devleti, İkinci Dünya Savaşı döneminde Çam Arnavutlarını daha büyük bir tehdit olarak görmüş ve sürgün, etnik temizlik gibi politikalar izlemiştir? Neden, Türkiye ve Arnavutluk, soydaş topluluklarının davalarına farklı yaklaşmaktadır? Yunanistan'ın benzer bu iki topluluğa karşı İkinci Dünya Savaşı sırasında uyguladığı farklı etnik politikaların nedenlerini, grupların kendi mikro özellikleri ve ulus-devlet ile soydaş ülkeleri Arnavutluk ve Türkiye arasındaki makro özellikler üzerinden inceleyen bu çalışma, birincil ve ikincil kaynaklara dayanarak, bu nedenlerin gruplar arasındaki örgütlenme, liderlik, grup bilinci ve en önemlisi kolektif haklarını garanti altına alan uluslararası antlaşmalar ve soydaş ülkelerinin tutumları gibi unsurlardan oluştuğunu savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yunanistan, Çam Arnavutları, Batı Trakya Türkleri, Toplu Sürgün, Pogrom

TWO MUSLIM COMMUNITIES, TWO DIFFERENT ETHNIC POLICY DURING WORLD WAR II: CHAMS ALBANIANS and WESTERN THRACE TURKS IN GREECE

Abstract: *Since the 1990s, when identity politics gained prominence and forced migration began to be recognized as a crime against humanity, the Cham Albanians have commemorated the ethnic massacre and mass expulsion they suffered at the hands of the Greek state during World War II, which resulted in their forced displacement to Albania. During the same period, another Muslim minority group, the Western Thrace Turks, also experienced oppression under similar conditions of occupation and civil war and were largely forced to migrate to Türkiye. However, Greece did not carry out a mass extermination campaign against this group. To this day, Greece see all ethnic groups as a threat to its national security, it does not officially recognize any ethnic minorities within its borders, including the Turks. Since the 1990s, Western Thrace Turks have sought to internationalize their claims for the recognition of their ethnic identity and the cessation of violations of their collective rights. Why did Greece adopt different ethnic policies toward these two Muslim*

İkinci Dünya Savaşı Döneminde İki Müslüman Topluluk, İki Farklı Etnik Politika: Yunanistan Çam Arnavutları ve Batı Trakya Türkleri

groups? Despite the fact that the Western Thrace Turks established a separate republic in 1913, why did the Greek state perceive the Cham Albanians as a bigger threat and implement policies of expulsion and ethnic cleansing against them? Why have Türkiye and Albania taken different approaches to advocating for their kin communities? This study examines the reasons behind Greece's divergent ethnic policies toward these two communities during World War II by analyzing both micro-level characteristics of the groups and macro-level dynamics between the nation-state and their kin-states, Albania and Türkiye. Based on primary and secondary sources, it argues that factors such as group organization, leadership, collective consciousness, and, most importantly, international treaties that guarantee collective rights and the stance of their respective kin-states played a decisive role in shaping these differing outcomes.

Keywords: *Greece, Chams Albanians, Western Thrace Turks, Mass Expulsion, Pogrom*

GİRİŞ

27 Haziran 2024 tarihinde Arnavutluk ve Kuzey Makedonya’da, Çamerya katliamının 80. yılı dolayısıyla etkinlikler düzenlendi.¹ Türkiye’de ise Balkan Türk Federasyonu öncülüğünde sivil toplum örgütü üyeleri Edirne’deki Yunanistan Konsolosluğu önünde toplanarak “Çamerya katliamını unutmadık” yazılı siyah çelenk bıraktı.² İkinci Dünya Savaşı sırasında 1944’te Yunanistan’ın Çam Arnavutlarını hedef alan kitlesel katliam ve sürgün politikasının hatırlatılması ve tanınması amacıyla Arnavutluk Meclisinin, 1994’te, 27 Haziran tarihinin “Yunan Şovenistler tarafından Çamerya Arnavutlarına Karşı Soykırım Günü” olarak anılmasını öngören yasayı onaylamasından³ itibaren, her yıl “Çamerya Haftası” olarak adlandırılan hafta boyunca Arnavutluk’ta ve Arnavut nüfusun ağırlıklı olduğu ülkelerde yürüyüşler, sergiler ve anma etkinlikleri düzenlenmektedir. Arnavutluk, Yunanistan’ın savaş suçları için özür dilemesini talep etmekte ve soykırım iddialarını uluslararası platformlara duyurmaya çalışmaktadır.⁴ Yunanistan ise soykırım iddialarını reddetmekte; Çam Arnavutlarının Nazi Almanyası ve işgalci İtalya ile işbirliği yaparak bölgedeki Yunan nüfusunun etnik temizliği girişiminde bulunduğunu ve ezici çoğunluğunun çekilen Alman birliklerini takip ederek komşu Arnavutluk’a geçtiğini savunmakta ve bu iddiaların Arnavutluk’un irradiantist (irridentist) siyasetinin bir parçasını olduğunu öne sürmektedir.⁵

Yunanistan’daki daha büyük nüfusa sahip bir diğer Müslüman topluluk ise Batı Trakya Türkleridir. Batı Trakya Türkleri, Balkan Savaşları sırasında kendi güvenlikleri için 31 Ağustos 1913 tarihinde bölgedeki diğer Müslüman grup olan Pomaklarla birlikte Batı Trakya Türk

1 AA, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/arnavutluk-ve-kuzey-makedonya-da-camerya-katliamini-n-80-yili-dolayisiyla-etkinlikler-duzenleniyor/3260030>, (erişim: 5 Şubat 2025).

2 <https://www.milletnews.com/greece/chameria-massacre-commemoration-in-front-of-the-consulate-of-greece-in-edirne> (erişim: 11 Aralık 2024)

3 1991’de Arnavutluk’ta komünist rejimin sona ermesi ile birlikte kimlik politikaları gündeme gelmiştir. 30 Haziran 1994 tarihinde Tiran’da kabul edilen 7839 sayılı Kanun. 1995 yılında Konispol’de Çam anıtı dikildi.

4 <https://www.reuters.com/article/world/albanias-chams-want-greek-apology-for-wartime-expulsion-idUSKCN1G80OR/> (erişim: 10 Ocak 2025).

5 European Parliament, Parliamentary question - E-002302/2022. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2022-002302_EN.html

İkinci Dünya Savaşı Döneminde İki Müslüman Topluluk, İki Farklı Etnik Politika: Yunanistan Çam Arnavutları ve Batı Trakya Türkleri

Cumhuriyeti kurmuşlardır.⁶ Yunanistan'ın tanıdığı ama Bulgaristan ve Osmanlı Devleti'nin tanımadığı bu cumhuriyet sadece 3 ay yaşmıştır.⁷ 1919-1922 Türk-Yunan Savaşı sonrasında iki devlet arasında Batı Trakya ve azınlıklar sorununun çözümüne yönelik kararlaştırılan 30 Ocak 1923 tarihli Mübadele Sözleşmesi ve Lozan Barış Antlaşması'nın "Azınlıkların Korunmasına Dair Protokol" antlaşmanın 37-45. maddelerine göre Türkiye'nin Gayri-müslim azınlığına tanımayı garanti ettiği hakların aynısı 45. madde ile Yunanistan tarafından Batı Trakya'da yaşayan Müslümanlara garanti edilmiştir.⁸ 1936'da darbe ile başa gelen Metaxas yönetiminde, azınlıklara tanınan haklar kısıtlanmış ve ihlal edilmiştir.⁹ Batı Trakya 1941- 1944 yılları arasında Almanya'nın müttefiki Bulgarlar tarafından işgal edilmiş ve yaklaşık 15.000 Türk grup yerinden edilerek Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır.¹⁰ Bu dönemde cana kasteden büyük saldırılar yaşanmamış olsa da, bölgedeki Türklerin kültürel hakları ihlal edilmiş, malları ve mülkleri yağmalanmış ve değerli varlıklarına el

- 6 Pomaklar kimi zaman Türk olarak kategorize edilirken, kimi zaman ayrı bir etnik grup olarak görülmektedir. Kemal Karpat (2002, 435) Pomakların Slav kökenli olduğunu ve Balkanlar'daki Müslüman topluluklar arasında ayrı bir etnik grup olarak varlık gösterdiklerini belirtir. Karpat, Kemal H. *Studies on Ottoman Social and Political History*. İlker Alp'in çalışmasına göre Pomaklar, Türklerin Kumanlar-Kıpçaklar boyundan gelmektedirler, ancak sonrasında Bulgarlaştırma politikasının sonucunda Bulgar dilinin bir lehçesini almışlardır. İlker Alp, "Pomak Türkleri (Kumanlar-Kıpçaklar)", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, Edirne 2008., Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, Edirne 2008. Figgou'nun çalışmasına göre, Pomakça dili kullanımı gittikçe azalmış ve grup bölgedeki Türk nüfusu içerisinde asimile olmuştur. Kendilerini Türk olarak tanımlamaktadırlar.
- Lia Figgou, "Essentialism, historical construction, and social influence: Representations of Pomakness in majority talk in Western Thrace (Greece)." *British Journal of Social Psychology*, Cilt 52, Sayı 4, 2013, s. 687-688.
- 7 Kemal Ş. BatıBey, *Batı Trakya Türk Devleti*, (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1979). Osmanlı Devleti'nin Bulgarlarla 29 Eylül 1913'te İstanbul Anlaşmasını imzalaması Garb-i Trakya Hükümetinin de sonu oldu. 30 Ekim 1913'te Hükümet kendisini fesh etti.
- 8 John Petropoulos, "The Obligatory Exchange of Populations: a Greco- Turkish Pacification Arrangement, 1922-1930". Elefterios Venizelos. (eds.) Veremis, T. and Goulimi, G. (1989); Baskın Oran, *Yunanistan'ın Lozan İhlalleri* (Ankara:SAEMK, 1999), 10.
- 9 Richard Clogg, *A Concise History of Greece*, (Cambridge Pub.:1992). Metaxas diktatörlüğü döneminde, Türkiye ve Yunanistan, üçüncü bir tarafın saldırısı durumunda iki ülke arasında işbirliğini sağlayan bir anlaşma imzalandılar. Ayrıca, Metaxas Türkiye'yi ziyaret etti ve 1937'de Atatürk'ün doğduğu yer olan Selanik'teki evini Türk Konsolosluğu olarak kullanılmak üzere Türk devletine verme jestini yaptı.
- 10 Alexandros Lamprou, "Christians, Muslims, and Jews: Turkey and the Management of Refugees from Greece during World War II." *New Perspectives on Turkey* 70 (2024): 108.

konulmuştur.¹¹ Savaş sonrasında ise bölge halkı bu kez de Yunanistan'ın kralcılar ve komünistler arasındaki iç-savaşının hedefi olmuştur. Bu süreçte Yunan Komünistleri, hem Makedonya hem de Batı Trakya için 'bağımsızlık' talep etmiş, daha sonra bu talep azınlıklar için 'tam özerklik' çağrısına dönüşmüştür.¹²

1920'lerden sonra kitlesel olarak siyasal bir eylemde bulunmayan bölge Türkleri,¹³ ilk kez 1988'de isminde "Türk" kelimesi geçen derneklerin kapatılarak yasaklanması ve Türk kimliğinin inkâr eden ayrımcı politikalara karşı kitlesel bir yürüyüş (İnhanlı) düzenlemiştir.¹⁴ 1990 senesinde bu olayları anmak için toplandıklarında ise iş yerleri ve dükkanları tahrip ve talan edilerek *pogroma* uğramışlardır. Bu sebeple topluluk her yıl "29 Ocak Toplumsal Dayanışma ve Milli Direniş Günü" olarak anarken¹⁵, Yunan devletin uyguladığı ayrımcı politikaları ve Lozan Antlaşması ihlallerini uluslararası alana taşımaya çalışmaktadır. Yunanistan'ın bu politikaların asıl amacı tehdit olarak

11 Ek olarak İkinci Dünya Savaşı sırasında Yunanistan'daki Slav gruplar ve Yahudiler de baskı, sürgün ve katliam politikalarının hedefi olmuşlardır. 1941'deki Mihver ittifakı işgali sırasında Yunanistan'da yaklaşık 77.000 Yahudi yaşıyordu. Holokost'ta toplam 60.000 Yunan Yahudisi hayatını kaybetmiştir. Mark Mazower, *Salonica, City of Ghosts: Christians, Muslims and Jews 1430-1950*, (HarperCollins, 2004), 392-411.

12 Thanos Veremis and John, Koliopoulos, *Modern Greece: A History since 1821*. (Wiley Blackwell, 2009), 108-111.

13 1920'lerde Türklük bilinci ortaya çıksa da, bu siyasal bir harekete dönüşmemiştir. Bu dönemde başlayan muhafazakâr İslamcılar ve modernist Kemalistler çatışması eğitim, dernekleşme, basın yayın ve siyaset alanında 1970'lerde Kemalistlerin hâkim hale gelmesine kadar devam etmiştir. Bu kırılma zaten sosyal örgütlenmesini geç oluşturan azınlık grubunda birliği zayıflatıp, Yunan devletinin müdahalesine olanak sağlarken, siyasal ve sosyal dönüşümlerde Türkiye model alındığı için topluluğun Türkiye devleti ile olan bağlarını/ bağımlılıklarını kuvvetlendirmiştir. Bkz. Nilüfer Erdem, "Mehmet Hilmi'nin 'Yeni Adım Gazetesi'nde Batı Trakya Türklerinin Yeni Türk Alfabesine Geçmesi İçin Verdiği Mücadele", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14, 2 (2012): 157-178.

14 Yunanistan'daki Türk etnik partisi Dostluk, Eşitlik ve Barış Partisi (DEB) kurucularından, topluluğun o dönemi lideri ve Yunan Parlamentosu milletvekili Dr. Sadık Ahmet, 'Türk' etnik kimliğini dile getirdiği için 1988 ve 1990'da hapis cezasına çarptırılmıştır. Sadık Ahmet, "Bağımsız Güven Listesi"nden iki kez, 18 Haziran 1989 ve 8 Nisan 1990'da milletvekili seçilmiştir. Bu iki seçimin arasındaki 5 Kasım 1989 seçimlerinden ise milletvekili adaylık dilekçesinde bulunan eksik bir cümle sebebiyle men edildi. 10 Ekim 1993 seçimlerinde bağımsız adayların milletvekili seçilebilmesi için Yunanistan genelinde oyların %3'ünü alma şartı uygulandı. Batı Trakya'daki etnik kimliğin tanınması davaları, siyasal mobilizasyon ve Sadık Ahmet'in çalışmaları üzerine daha detaylı bilgi için bkz. Nilüfer Erdem, *Doktor Sadık Ahmet, Yurtdışı Türkler Birliği*, 2021.

15 https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bati-trakya-turklerinin-esit-hak-taleplerini-haykirdiklari-gun-29-ocak-1988/3464424?fbclid=IwY2xjawIS2jFleHRuA2FlbQlxMQABHWO7IWC-MV1RsQfLEh_I8Yyme94I2HhMsFbi_IpOGExqtyZAHO0i3GiEnWA_aem_48UY-PqUy76zXhXJroel_Sw (erişim: 1 Şubat 2025)

İkinci Dünya Savaşı Döneminde İki Müslüman Topluluk, İki Farklı Etnik Politika: Yunanistan Çam Arnavutları ve Batı Trakya Türkleri

gördüğü Batı Trakya'daki Müslüman Türk nüfusun baskı ve yıldırma ile göçe zorlanması ve azaltılmasıdır.¹⁶ Türkiye'de bu kutlamalar haberleştirilse de Türkiye Devleti bu günü resmi olarak anmamakta, Yunan Bağımsızlık Savaşı ve Balkan Savaşları sırasında Yunanistan'da katliama ve sürgüne uğrayan Müslüman Türkler anısına da bir anma günü politikası izlememektedir.

Neden Yunanistan'daki bu iki Müslüman grup Yunanistan'ın farklı etnik politikalarıyla karşılaşmıştır? Yunanistan, Batı Trakya Türkleri daha önce cumhuriyet kurmuş olmasına rağmen neden Müslüman Arnavutları daha büyük tehdit olarak görmüştür? Neden benzer şekilde işgal bölgesinde yer almalarına rağmen, Batı Trakya Türkleri, Çam Arnavutları gibi katliam ve toplu sürgün politikasına maruz kalmamıştır? İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki süreçte baskı ve şiddet olaylarının hedefi olsa da Batı Trakya azınlığı neden pasif kalmış ve çatışmalardan uzak durmuştur? Arnavutluk ile karşılaştırıldığında, Türkiye neden soydaş Türklerin davasını daha güçlü şekilde sahiplenmemiştir?

Her iki grubun da farklı tarihsel ve siyasi bağları olmasına rağmen, Yunanistan'daki Müslüman azınlık olmaları ve komşu soydaş bir ülkenin varlığı ortak bir noktadır. O halde, bir devletin kendi topraklarındaki etnik grupları asimile etme, barındırma veya dışlama kararını ne yönlendirmektedir? Bu araştırma, bu soruların cevabını benzer toplulukların göstermiş oldukları farklı siyasi davranışları ve karşılaştıkları farklı etnik politikaları inceleyerek cevaplamayı amaçlamaktadır. Bu iki grubun tarihsel ve siyasi incelemeleri mevcutsa da sınırlıdır ve etnik politikalar açısından karşılaştırmalı ele alan çalışmalar bu farklılığın coğrafi farklılıklar, liderlik ve grup kimliği eksikliği gibi koşullardan ortaya çıktığını iddia ederken,¹⁷ bu çalışma etnik politika ve azınlıkların siyasi davranışları kuramlarından yararlanarak, II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan bu farklılığın dört temel kurumsal, siyasi ve kültürel faktörden meydana geldiğini savunmaktadır: Batı Trakya azınlığı için Lozan Antlaşması ile tanınan yasal haklar ve statü

16 Hristos İliadis, "Trakya Tehdit Altında" *Gizli Yazışmalar Türkiye Stratejisi - Gizli Politikalar - Azınlık Grupları*, Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları, 2021.

17 Kevin Featherstone, et.al. *Last Ottomans: The Muslim Minority of Greece 1940-1949*, (Palgrave, 2007), 130-135; Baltisotis Lambros. "The Muslim Chams of Northwestern Greece. The Grounds For the Expulsion of a "non-existent" Minority Community." *European Journal of Turkish Studies. Social Sciences on Contemporary Turkey* (2011).

sahipliği; Türkiye'nin (Arnavutluk ile karşılaştırıldığında) dış ülkelere müdahale etmese de soydaş, güçlü ve güvenli ülke olarak varlığı; komünizm ideolojisinin Müslüman topluluk içinde kabul görmemesi ve bölgedeki Bulgaristan mezalimi.

Bu doğrultuda birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanacak olan çalışma, ilk önce ulus-devletlerin uyguladıkları etnik politikalar; ulus-devlet/ azınlık/ soydaş ülke ilişkileri; ve azınlıkların siyasal davranışları üzerine literatür incelemesi yapacak, ikinci bölümde bu iki Müslüman grubun tarihsel, siyasal ve kültürel özelliklerini verecektir. Üçüncü ve çalışmanın temel bölümü Yunanistan'ın Çam Arnavutlarına ve Batı Trakya Türklerine İkinci Dünya Savaşı sırasında uyguladığı etnik politikalarının karşılaştırmalı analizini sunarken, sonuç bölümü bu iki topluluğun davalarını uluslararasılaştırma çabalarına değinecek ve iki soydaş ülke Arnavutluk ve Türkiye'nin bu davalara yaklaşımını kısaca tartışacaktır.

1. Etnik Politikalar Üzerine

Etnik gruplar ve etnik politikalar konusu tarih, siyaset bilimi, antropoloji ve uluslararası ilişkiler gibi farklı disiplinlerin kesişiminde yer alan, hem tarihsel hem de güncel bağlamı birlikte barındıran bir meseledir. Türkiye'de bu alandaki çalışmalar oldukça geç başlamış, 1990'lardaki kimlik politikalarındaki yükseliş ve Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik sürecinde etnik azınlıkların haklarını aramalarının daha belirgin bir duruma gelmesi ile daha görünür hale gelmiştir. Buna rağmen bu alandaki eserler, özellikle Türkiye dışındaki toplulukları inceleyen karşılaştırmalı çalışmalar oldukça sınırlıdır.

Etnik kimlik ve etnik politikalar üzerine çalışan siyaset bilimciler, etnik grupların ve ulusal azınlıkların sosyo-ekonomik güçlerinin ulusal rejimleriyle ilişkilerini nasıl etkilediğini uzun zamandır incelemektedir. Devletin iç ve dış politikalarına bağlı olarak, azınlıklar ve etnik gruplar, kendilerini yaşamı tehdit eden veya baskıcı bağlamlarda korumak için çeşitli stratejiler geliştirirler. Bunlar arasında kimliklerini ve taleplerini bastırmak, siyasetten uzak durmak ve çekilmek, merkezi hükümetle işbirliği yapmak, akraba veya soydaş devletlerden koruma aramak,

İkinci Dünya Savaşı Döneminde İki Müslüman Topluluk, İki Farklı Etnik Politika: Yunanistan Çam Arnavutları ve Batı Trakya Türkleri

sosyal hayata daha fazla katılmak veya ekonomik ve politik kaynaklara daha iyi erişim sunan ülkelere göç etmek yer alır. Bazı bilim insanları, evrensel değerlerin ve hakların devletlere dayatılması gerektiğinde ısrar eder ve çok kültürlülüğün artmasına inanır,¹⁸ bazı antropologlar ise ülkelerin tarihsel ve sosyo-kültürel unsurlarının aynı olmadığını belirterek, çoğunluk ve azınlık grupları arasındaki etkileşimin etkisine ve farklı sonuçlarına dikkat çeker.¹⁹ Bazıları kültürel faktörleri ve kamuoyunun veya yeni ulus-devletlerin etnik ve dini azınlıklara ilişkin tarihsel algılarını vurgular.²⁰ Diğer bazı araştırmacılar ise farklı grupların siyasal katılım düzeylerinin ülke içindeki ilişkilerle sınırlı olduğunu ve bu katılımın dil yeterliliği, eğitim seviyesi, nüfus yoğunluğu ve örgütlenme becerisi gibi mikro-düzeydeki kurumsal faktörlere bağlı olduğunu öne sürer.²¹ Buna ek olarak, bazı araştırmalar uluslararası ilişkiler ya da ikili diplomatik bağlar gibi makro-düzey faktörlerin, kısaca soydaş (*kin-state*) devletlerin tutumlarının etnik politikaların biçimlenmesinde ve milliyetçiliğin türlerinde belirleyici rol oynadığını ortaya koymaktadır.²² Son olarak, grup psikolojisi, kolektif kimlik algısı ve azınlık-çoğunluk gerginlikleri etnik politikaların tanımlanması ve farklılaşması denkleminde diğer faktörleri de ekler.²³

Ancak, tüm bu faktörlerin farklı etnik grupların davranışlarını ve ulus-devletlerin onlara karşı uyguladıkları etnik politikaları ne kadar açıklayabildiği belirsizdir. Bu noktada benzerler arasındaki farklılığı ortaya çıkaran ‘olabildiğince benzer vakalar’ analizleri, daha anlamlı bir neden-sonuç ilişkisinin kurulmasında ve argümanların genelleştirilebilme kapasitesinde önemli yer tutar. Etnik siyaset,

- 18 Will Kymlica, *Multicultural Citizenship*, (Oxford University Press: Oxford 1995), 15-30.
- 19 Thomas H. Eriksen, T. H. *Ethnicity and nationalism: Anthropological Perspectives*. (Pluto Press, 1993).
- 20 Harris Mylonas. *The Politics of Nation-Building Making: Co-Nationals, Refugees, and Minorities*, (Cambridge University Press, New York, 2012), 12; Maria Todorova, M. “The Ottoman Legacy in the Balkans”. [In] Carl Brown (ed.), *Imperial legacy: The Ottoman imprint in the Balkans and the Middle East*. (Columbia University Press, 1997).
- 21 Karen Bird, “The Political Representation of Women and Ethnic Minorities in Established Democracies: A Framework for Comparative Research,” Working Paper presented for the Academy of Migration Studies, Denmark, 2003.
- 22 Pieter Van Houten, “The Role of a Minority’s Reference State in Ethnic Relations”, *European Journal of Sociology* 39, 1, (1998), 110-146; Rogers Brubaker, *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*, (Cambridge University Press: New York 1996).
- 23 Walter G. Stephan and C.W. Stephan, “Intergroup anxiety”, *Journal of Social Issues*, 81, (1985), 157-175.

kimi çalışmada etnik köken ve kültür arasındaki ilişkinin kolektif siyasi kimlik biçimleri açısından incelenmesi olarak tanımlansa da, bu çalışmada sadece etnik grupların sergiledikleri siyasi kimlik ve davranışları değil, daha çok ulus-devletlerin hakim konumda olmayan -nüfusun çoğunluğunu oluşturan ve/veya ekonomik, siyasi ve sosyal kaynaklara ulaşmada avantajlı olan- diğer etnik topluluklara karşı (*non-core*) sergilediği durum olarak tanımlamaktadır. Politikacılar etnik kimliğe atıfta bulunarak destek toplamaya eğilimlidir ve insanlar da aynı etnik gruptan gelen liderleri desteklemeye eğilimlidir. Bu noktada farklı gruplar birbirlerini iktidar için rakip olarak görmeye başladığında ve üyeler “kendilerinden biri” iktidarda olmadığına devlet yardımı ve korumasının faydalarından dışlanacaklarına inandıklarında sıklıkla bir sorun olarak görülür. Bunun nedeni, bu tür siyasetin sıklıkla etnik gruplar arası gerginliği ve şiddeti teşvik etmesidir.²⁴

Fiziksel özelliklerden ziyade kültürel özellikler ile belirlenen etnik kimlikler bu yüzden sosyal grupların etkileşimleri ile oluşur ve sınırlarını belirler.²⁵ Bu etkileşim çoğunluğu oluşturan nüfusun etnisite ve inancını temel alan kültürel kodlara sahip modern ulus-devletlerde, farklı etnik kökene veya inanca sahip grupların öteki olmaktan kaynaklanan özelliklerini daha belirgin hale getirir. Milliyetçilik türü, yalnızca çokuluslu varlıklar içinde bölgesel/teritoryal çoğunluk gruplarının kendi kaderini tayin etme ve talep etme yolunu etkilemekle kalmaz, aynı zamanda Mylonas’ın iddia ettiği gibi asimilasyon, dışlama veya uyum tercihlerini takip edebilen ulus inşa sürecini de belirler. Merkezde olmayan gruplar ulus-devletlerin onlara yönelik politikasını tahmin edemediğinden, süreç bir hayatta kalma meselesi olarak alınabilir. Bu yüzden devlet politikalarını ön görmek ve ona göre strateji belirlemek oldukça önemlidir. Bu çalışmanın da temel sorusu sosyal çeşitliliği yönetmek ve düzeni sağlamak için devlet politikalarındaki çeşitliliği ve nedenlerini açıklamaktır. Devletin (egemen siyasi elitler) merkezde (hakim konumda) olmayan gruplara yönelik dışlama veya dahil etme tercihlerini içeren üç etnik politikası görülür: uyum sağlanması ve kimliğinin tanınması; asimilasyoncu

24 Donald Horowitz. *Ethnic Groups in Conflict*. (Berkeley: University of California Press, 2000).

25 Fredrik Barth, *Etnik Gruplar ve Sınırları: Kültürel Farklılığın Toplumsal Organizasyonu* (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2001).

İkinci Dünya Savaşı Döneminde İki Müslüman Topluluk, İki Farklı Etnik Politika: Yunanistan Çam Arnavutları ve Batı Trakya Türkleri

politikalar izlemesi; zorunlu yer değiştirmeden soykırıma kadar geniş dışlayıcı önlemler benimsenmesi.²⁶

Bu etnik politikadaki farklılık, Brubaker'ın Triadik Bağ kuramı ile ele alınabilir. Bu kurama göre etnik grupların davranışlarını ve etnik politika tercihi etkileyen üç önemli aktör vardır. Ev sahibi devletin (*home-state*) yönetici siyasi elitleri, güçlerini yeniden üretmek ve ulusal devletlerinin egemenliğini sağlamak ister. Merkezde olmayan gruplar (*non-core groups*) refahlarını en üst düzeye çıkarmak ve devlet baskısından kaçınmak ister. Dahası, bu grubun kimliğinin ne kadar belirgin olduğuna bağlı olarak grup üyeleri tanınma ve temel azınlık haklarından özerkliğe veya hatta bağımsızlığa kadar her şeyi arayabilir. Dış güçler ve çoğunlukla soydaş ülke (*kin-state*) genellikle onları istikrarsızlaştırmak, pazarlık güçlerini artırmak veya etnik bağlar nedeniyle diğer devletlerdeki *non-core* gruplarla ilişkiler geliştirir. Dış güçler genellikle -ama her zaman değil- jeopolitik açıdan önemli alanlarda ikamet eden, büyük, bölgesel olarak yoğunlaşmış ve sınırlara yakın soy ve kültür üzerinden bağları olan bu grupları desteklemeyi seçer.

187

Balkanlar ve Kafkasya bölgelerine baktığımızda, imparatorlukların (veya konfederasyonların) dağıldığı ve yeni bir ulus-devletin kuruluş döneminde birçok etnik çatışmanın patlak verdiği görülmektedir, çünkü yeni topraklarda yaşayan önceki yönetici elitler veya baskın gruplar ayrıcalıklarını kaybetmek veya azınlık olmak istemezler. Sırpların 1990'lardaki Bosna ve Kosova savaşlarındaki tutumları ve Rus azınlıkların varlığından kaynaklanan Çeçenistan, Ukrayna ve Osetya'daki çatışmalar en bilinen örneklerdir. Yunanistan gibi etnik köken ile inancın (Helen ve Ortodoks olmak) tarihsel ve kültürel olarak iç içe geçtiği ülkelerde ırk ve kökene dayalı etnik milliyetçilik yaklaşımı hakimdir.²⁷ 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne karşı gerçekleşen Yunan ayaklanmasını başlatan kurum kilisedir. Ortodoks kilisesi, Yunan siyasetinin ve kimliğinin belirlenmesinde önemli yer tutar, modern Yunan bilincini oluşturur. Bu yüzden, Ortodoks Hristiyan dinine mensup ama Helen etnik geçmişinden farklı kökene sahip Ulah, Slay,

26 A.g.m. Mylonas, *The Politics of Nation-Building Making*, 15.

27 Umut Özkırımlı ve Spyros A. Sofos, *Tarihin Cenderesinde Yunanistan ve Türkiye'de Milliyetçilik*, (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013).

Gagauz ve Arvanit grupların asimilasyon politikalarına maruz kaldığı, kültür ve inanç farklarından dolayı ‘öteki’ olarak tanımlanan, kimlik ayrımları/sınırları sert olan ve bu nedenle asimile olması zor Müslüman toplulukların ise uyumlaştırma veya dışlanma etnik politikaları ile karşılaştığı görülmektedir.

Geniş anlamıyla, ‘etnik temizlik’ grup üyelerinin sayılarının azaltılması amacıyla yaşadıkları yerlerden çıkarılmalarını amaçlayan ve çeşitli hukuk ihlallerine neden olan halleri içerir. Bir devletin ülkesinin bir kısmının veya tamamının zorla ya da yıldırma yoluyla etnik bakımdan homojen kılınmasına yöneldiğinden, coğrafi bir niteliği bulunur. Etnik temizlik ve soykırım yakın ilişkili olabilir ancak farklı kavramlardır ve etnik temizliğin bir bölgenin temizlenmesine ilişkin olarak mutlaka fizikî yok etmeyi içermesi gerekmektedir. Etnik temizliğin uygulanmasında birbirini izleyen iki aşama bulunur: Bunların ilki, istenmeyen grubun üyelerinin ülkeden uzaklaştırılması ve bu gruba ülke arasındaki bağı oluşturan anıt, mezar, ibadethane gibi yapıların ortadan kaldırılmasıdır. Bu yolla temizliğin ilk aşaması gerçekleştirilmiş ve ülke “boşaltılmıştır”. İkinci aşamada ise yerinden edilen grubun üyeleri veya “makbul” görülenler terk edilen evlere yerleşir, ibadethane veya anıtların yerine kendi ibadethane ve anıtlarını kurarlar. Böylece ilgili bölgeden önceki grubun izleri silinmiş olur.²⁸ Ancak bu geniş tanımına karşık, etnik temizlik kavramı yargılamalarda daha dar anlamli uygulanmaktadır. Eski Yugoslavya’yı inceleyen BM Uzmanlar Komisyonu’na (1994) göre, “etnik temizlik, bir etnik veya dini grubun, başka bir grubun sivil nüfusunu belirli coğrafi bölgelerden ‘şiddet ve dehşet saçan yöntemlerle’ uzaklaştırmayı amaçlayan kasıtlı bir politikadır. Bu süreç; cinayet, işkence, tecavüz, zorla yerinden etme ve sivillere yönelik kasıtlı askerî saldırılar gibi uygulamaları içermektedir.”²⁹

Hem Çam Arnavutları hem de Batı Trakya Türkleri, yerinden edilme, yıldırma ve yapısal ayrımcılık gibi ciddi devlet baskılarına maruz kalmış olsalar da, bu çalışmada etnik temizlik kavramı, belirli bir

28 Gülsüm, Kaya, “Uluslararası Hukukta Etnik Temizlik Kavramı Çerçevesinde 1989’da Bulgaristan’dan Türkiye’ye Zorunlu Göç”, AHBVÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, 28(3), 2024, 263-314.

29 BM Güvenlik Konseyi S/1994/674 Nolu Raporu, Ek IV” www.icty.org/x/file/About/OTP/un_commission_of_experts_report1994_en.pdf?utm_source=chatgpt.com

İkinci Dünya Savaşı Döneminde İki Müslüman Topluluk, İki Farklı Etnik Politika: Yunanistan Çam Arnavutları ve Batı Trakya Türkleri

topluluğun tanımlanmış bir coğrafi bölgeden fiziksel olarak tamamen uzaklaştırılmasını ve kıyımı da amaçlayan politikalara atıfla, daha dar bir anlamda kullanılmaktadır. Batı Trakya Türklerine ait arazilerin bir bölümü kamulaştırılsa da, ibadethanelerinin, evlerinin ve mezarlık gibi anıtlarının mevcudiyeti devam etmektedir. Bu noktada neden Batı Trakya Müslümanlarına yönelik sınırlı da olsa ‘tanıma ve uyumlaştırma’ politikası tercih edilirken, Çam Arnavutlarına dışlayıcı yaklaşımın içinde yer alan ‘etnik temizlik ve toplu tehcir’³⁰ etnik politikasının benimsendiği önemli bir sorudur. Bu karşılaştırmadan önce bu iki topluluğun tarihsel, kültürel ve siyasal özelliklerinin verilmesi, ve siyasal davranışlarının incelenmesi anlamlı olacaktır.

2. Yunanistan’daki Müslüman Gruplar ve Azınlık Hakları

‘Azınlık’ ve ‘azınlık haklarının korunması’ kavramları Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra gündeme gelmiş ve eş zamanlı olarak 19.yy’da yeni ortaya çıkmış Balkan devletleri bu meseleyi zorunlu göç ve yok etme yöntemleri ile çözmeye çalıştılar. Ülkeler arasında topraklar el değiştirdikçe bu yeni devletler içinde aynı etnik kökene sahip ve aynı dinden olan gruplar bölündü. İkinci Balkan Savaşı’ndan itibaren, topraklarını genişletmek yerine eş vatandaşlarını barışçıl yollarla nakletmeyi tercih eden devletler arasında barış veya dostluk antlaşmaları denilen ‘nüfus mübadelesi antlaşmaları’ görmeye başlıyoruz. Genel olarak ikili antlaşmalar, Güneydoğu Avrupa’daki demografik homojenleşme süresindeki ulus-devletlerin, İkinci Balkan Savaşı ile başlayan ve daha sonra iki dünya savaşı arası dönemde devletler tarafından yönlendirilen daha geniş bir nüfusun yeniden yerleştirme politikalarının parçasıdır. Şu an zorunlu göç ettirme, insanlığa karşı suç olarak tanımlansa da 20.yy başında bu kalıcı barış ve etnik çatışmalara çözüm olarak görülüyordu.³¹ Dolayısıyla bu antlaşmalar demografik mühendisliği etkinleştirdiler.

30 Etnik temizlik kavramı, çoğu zaman ‘soykırım’ ile benzerlikler gösterse de bir grubun fiziksel olarak yok edilmesi ile tasfiye edilmesi arasında açık bir ayrımın yapılmasını gerekli görmüştür. Benjamm Leberman, “‘Ethnic Cleansing’ versus Genocide?”, Donald Bloxham ve A. Drk Moses (Ed.), The Oxford Handbook of Genocide Studies, Oxford Unversty Press, 2010, s. 44.

31 Burcu Taşkın. “The Historical and Contemporary Context of the ‘Forced Transfer of the Ethnic Groups’ From Human Rights Perspective: The Balkan Case”, İnsan Hakları Yıllığı 42, 2 (Ocak 2025): 45-78

Nüfus mübadelesi, 20. yüzyılın başlarında Balkan coğrafyasında çok yaygın bir politikaydı ve ikili anlaşmalarla yasal ve ayrıntılı olarak tanımlanmıştı ve çoğunlukla ulusal güvenliği ve homojenleşmeyi tehdit eden ‘Osmanlı Mirası’ olarak görülen Müslüman grupların sınır dışı edilmesini içeriyordu.³² 1831’de bağımsız bir devlet olduğundan itibaren sürekli Osmanlı topraklarına ve Balkan bölgesine doğru genişleyen Yunanistan, bir yandan homojen bir devlet olmayı isterken, toprakları içinde kalan birçok farklı etnik ve dini grubun kaderini de belirlemiştir. Mora yarımadasında Müslümanların yaşama hakkını tamamen yok sayarak katliamlar yapan Yunan milliyetçileri, bu politikayı ikili anlaşmalarla azınlık statüsünde tanınmayan ve korunmayan diğer Hristiyan ve Müslüman etnik gruplara yönelik de devam ettirmiştir. Uluslararası aktörlerin ise bu katliamları durdurmaya yönelik müdahalede bulunmadığı ve bu grupları Yunanlıların ‘Enosis ve Yunan topraklarını özgürleştirme’ siyasetinin elinde kendi kaderine terk ettiği göze çarpar.³³ Balkan Savaşları öncesi 1911 yılı sonrasında dahi, Balkan bölgesinde yaşayan Müslüman nüfusun 1923 yılında sadece yüzde 38’inin yerinde kaldığı söylenebilir. Geri kalanlar sürgün edilmiş, kaçmış, kaçarken ölmüş veya öldürülmüştür.³⁴

Çam ve Batı Trakya Sorununu birlikte analiz etmek için, Yunanistan’ı oluşturan diğer azınlık gruplarını birbirinden ayırmak gerekir. İlk kategori, sınır bölgelerinde yaşayan etnik azınlık gruplarıdır. Bu grup, Trakya’daki Türk Müslüman azınlık, Pomaklar olarak bilinen Bulgarca konuşan azınlık Müslümanlar, Müslüman Romenler, Yunanistan’daki Makedon azınlık ve Thesprotia’daki (Çam) Arnavut nüfusundan oluşur. İkinci kategori, Yunan topraklarının geneline dağılmış diğer azınlıkları içerir. Bu gruba Rumence konuşan Ulahlar, Romanlar, çok erken dönemlerde ‘Yunanistan’a yerleşmiş Arnavut kökenli olan ve çoğunlukla Mora’nın çevresindeki Atina banliyölerine yaşayan Arnavitler dahildir. Diğer azınlık grupları ise az sayıdaki Protestan, Katolik ve Yahudi cemaatleridir.

32 A.g.m, Todorova, “The Ottoman Legacy in the Balkans,”.

33 Uğur Z. Peçe. “An island unmixed: European military intervention and the displacement of Crete’s Muslims, 1896–1908”. *Middle Eastern Studies* 54, 4 (2018): 575–591.

34 McCarthy, 1821 ile 1922 yılları arasında beş milyondan fazla Müslümanın topraklarından sürüldüğünü, oysa çoğu Türk olan beş buçuk milyon Müslümanın savaşlarda öldürüldüğünü veya mübadil olarak açlıktan ve hastalıktan öldüğünü savunuyor. *Death and Exile: The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims 1821-1922*. (Princeton: Darwin Press, 1995).

İkinci Dünya Savaşı Döneminde İki Müslüman Topluluk, İki Farklı Etnik Politika: Yunanistan Çam Arnavutları ve Batı Trakya Türkleri

Çam halkının da parçası olduğu azınlık kategorisiyle ilgili olarak, temel insan haklarını korumak için yapılmış özel antlaşmalar vardır. Bu tür belgelerden biri, Balkan Savaşlarında Çamerya'nın Yunanistan tarafından ilhakından sonra Osmanlı Devleti ve Yunan Krallığı arasında imzalanan, Selanik, Yanya ve Girit'in Yunanistan Krallığı'na bırakıldığı ve Yunan topraklarında kalan Müslümanların medeni haklarının güvence altına alındığını (Madde 11) 1913 Atina Antlaşması'dır.³⁵ İkincisi, Dünya Savaşı sonrasında başlıca Müttefik ve Ortak Güçler ile Yunanistan arasındaki, "Yunanistan'daki Azınlıkların Korunmasıyla" ilgili Sevr Antlaşmasıdır.³⁶ Yahudiler, Bulgar, Arnavutlar ve Türk etnik grupların varlığının tanındığı bu antlaşmaya göre "ırksal, dinsel veya dilsel azınlıklara mensup Yunan uyruklular, diğer Yunan uyruklularla aynı muamele ve hukuki ve fiili güvenceden yararlanacaklardır. Özellikle, kendi masraflarıyla hayır, din ve sosyal kurumlar, okullar ve diğer eğitim kurumları kurma, yönetme ve kontrol etme konusunda eşit haklara sahip olacaklar ve kendi dillerini kullanma ve dinlerini özgürce uygulama hakkına sahip olacaklardır." (Madde 2). Birinci Dünya Savaşı'nda Yunanistan, Arnavutluk'un güneyini işgal etmiş, 1916'da kendi toprakları olarak ilan etmiştir. Arnavutluk bu topraklarını uzun diplomasi ve İtalya'nın siyasi desteği ile ancak 1921'den sonra yeniden kontrolü altına alabildi. 1920 yılında bağımsız bir devlet olarak tanınan Arnavutluk ve Yunanistan arasında azınlık haklarının korunmasına yönelik tek taraflı sorumluluk tanıyan ve nüfus transferlerini içermeyen Arnavutluk'taki Yunan azınlığa ilişkin 1920 Kapştika Protokolü imzalanmıştır.³⁷

Bölge tarihinde bir kırılma noktası olarak, Osmanlı Devleti'nin imzaladığı Sevr Antlaşması'nı, Türkiye Millet Meclisi'nin tanımaması ve Milli Mücadeleyi başlatması, Batı Trakya Türklerini güvence altına alırken, Çam Arnavutlarının kaderini de etkilemesi ilgi çekicidir. Türk-

35 Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku Ve Siyasi Tarih Metinleri Cilt: 1 (Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları)*, (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1953).

36 Preamble of the Sevres Treaty, http://www.pollitecon.com/html/treaties/Treaty_Concerning_The_Protection_Of_Minorities_In_Greece.htm. (erişim: 3 Aralık 2024).

37 Bu protokol ile Arnavutluk devleti, Yunan okulları ve kiliselerinin işletilmesi de dahil olmak üzere bölgedeki Yunan topluluklarının haklarına saygı duyacağını ilan etti. Ağustos 1920'de İtalyan-Arnavut uzlaşmasının ardından, Arnavut tarafı Kapştika Protokolü'nün geçerliliğini tanımayı reddetti. Daha sonra 1921'de Milletler Cemiyeti'ne Yunan halkının haklarına saygı duyacağını ilan etti. Bununla birlikte, Yunan azınlığı yalnızca Arnavutluk'un güneybatısındaki Gjirokastër çevresinde tanıdı.

Yunan Savaşı sonrası 1923 yılında Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan 1923 Lozan Antlaşması, her ne kadar Yunanistan'daki Müslüman azınlıklar ve hakları için bölgesel bir sınırlama getirmese de, iki devlet arasında imzalanan mübadele sözleşmesi ile birlikte okunarak, mübadeleden muaf grupları kapsadığı yaklaşımı ortaya çıkmış ve Batı Trakya bölgesi ile sınırlandırmıştır.³⁸ 1923 Lozan Antlaşması imzalandıktan sonra Bulgaristan ve Yunanistan Serv ve Neuilly Antlaşmalarındaki azınlık haklarını değil, Lozan'ın artık geçerli olduğunu belirtmiş, önceki antlaşmaların bağlayıcı olmadığını iddia etmişlerdir.

Bu araştırmada 'azınlık', ev sahibi devlet tarafından yasal bir statüye ve tanınmaya sahip olan grupları ifade eder. Balkanlar'daki Osmanlı mirası 'millet sistemi'ne dayanarak, devletler genellikle farklı dini toplulukları ulusal azınlıklar olarak tanımayı tercih ederken, aynı dine mensup ama başka bir etnik kökene sahip grupları yok sayar. Yunanistan, şu ana dek kendi sınırları içinde hiçbir 'etnik' azınlığı tanımamaktadır.

2.1 Çamerya (Çam) Arnavutları: Yunanistan'ın Tanınmayan Azınlığı

Arnavutlar, Balkan yarımadasının en eski yerli halklarından olduklarını ve köklerin İlirler'den (Illyrian) geldiği görüşünü savunmaktadırlar.³⁹

38 Lozan Antlaşması'nın Azınlıkların Korunmasına Dair III. Bölümü (24 Temmuz 1923). Bu maddelerde Batı Trakya Müslümanlarına Yunan devletinin eşit vatandaşları olarak muamele görmeleri için medeni, siyasi ve kültürel haklar verildiği açıkça belirtilmektedir. Kanun önünde eşitlik garantisi altına alınıyor ve etnik özelliklere dayalı ayrımcılık yasaktır. Siyasi haklara ilişkin olarak, sözleşmenin azınlık üyelerinin siyasi haklarının Hıristiyanlar gibi tam olarak kullanılmasını içermesi dışında, siyasi eşitliğin bölgesel özerklik veya azınlık grubunun parlamentoda temsili için kotalar gerektirdiğine dair bir referans yoktur. Farklı haklar, grubun kendi yasama ve yürütme yetkilerine sahip ayrı bir organ olarak sürdürülmesini içermemektedir. Kültürel haklarla ilgili olarak, sözleşme hükümlerine göre Yunanistan, Müslüman azınlığın dil, eğitim ve dinleriyle bağlantılı haklarını güvence altına almak ve sürdürmekle yükümlüdür. Özellikle Yunan devleti, azınlığın büyük bir kısmının yerleşik olduğu bölgelerde, grubun kendi dini, sosyal ve eğitim kurumlarını idame ettirebilmesi için fonlardan adil bir pay alması sorumluluğunu üstlenir. Türkiye'deki gayrimüslimler (Rumlar, Ermeniler, Yahudiler) Yunanistan'daki Müslüman azınlığa tanınan haklardan yararlanacak. 45. maddeye göre, "Bu Bölüm hükümlerinin (37-44) Türkiye'deki gayrimüslim azınlıklara tanıdığı haklar, benzer şekilde Yunanistan tarafından kendi topraklarındaki Müslüman azınlığa da tanınacaktır".

39 İlir teorisinin Arnavut ulusal kimliğinde önemli yer tutar. Malcolm (1998), bu teorisinin bazı unsurlarını tarihsel olarak olası bulsa da, genellikle temkinli yaklaşır. Noel Malcolm, Kosovo: A Short History, Pan Macmillan / New York University Press, 1998.

İkinci Dünya Savaşı Döneminde İki Müslüman Topluluk, İki Farklı Etnik Politika: Yunanistan Çam Arnavutları ve Batı Trakya Türkleri

Bugün Epir bölgesinin güneyi Yunanistan devletinin, kuzeyi ise Arnavutluk devletinin sınırları içinde kalmış olsa da, 20. yüzyılın başlarında, Yunan Epir bölgesinin kuzeybatı kısmı çoğunlukla Arnavutça konuşan bir nüfus tarafından meskundu ve bu topluluk “Çamlar” etnonimi olarak biliniyordu. Yaşadıkları bölgeye Türkçede Çamlık veya Çamerya [Arnavutça: Çamë, tekil: Çam;Yunanca: Το(ι) άμυδες, Το(ι)άμυς] denilmektedir. Çamların dili güney Arnavutçanın Tosk lehçesine yakındır.

Arnavut ve Yunan kültürlerinin etkisinde kalan bu bölgeyi, Osmanlı Devleti 14. yüzyıldan 19.yy’a kadar yönetmiştir. Osmanlı döneminde Arnavut halkının bir kısmı 16.-17. yy. arasında kitlesel olarak İslam dinine geçerken; diğer kısmı Rum Ortodoks kilisesine bağlı kalmıştır. Sünni İslam’ın yanı sıra, Şii ve Hristiyan etkileri de barındıran Bektaşî tarikatı da bölgede yayılmıştır.⁴⁰ Balkan Savaşları bittiğinde, Çam nüfusunun 40.000’den fazla Müslüman ve 30.000 Hristiyan Arnavut’tan oluştuğu belirtilmiştir.⁴¹ 1910’da kurulan kısa ömürlü Reşadiye Sancağı hariç, bu bölge Osmanlı yönetimi altında hiçbir zaman ayrı bir idari bölüm oluşturmamıştır. Tarihte 93 Harbi olarak anılan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Büyük Bulgaristan’ın kurulması ve 1913 Berlin Antlaşması, Arnavutların yaşadığı bazı yerlerin Balkan devletlerine bırakılmasıyla sonuçlanmış ve bu durum Arnavut ulusal hareketinin çıkış noktası olmuştur.⁴²1912’nin ikinci yarısında, Osmanlı İmparatorluğu’nun Birinci Balkan Savaşı’ndaki yenilgisi sonucunda Balkan Yarımadası’nın büyük bir bölümünden çekilmesinin ertesinde, bu bölge 21 Şubat 1913’te Yunanistan’a ilhak edilmiştir. Aynı yıl, Yunanistan ve Sırbistan arasında toprakları tamamen paylaşılmak istenen ’Arnavutluk, Osmanlı Devleti’ne karşı bağımsızlığını ilan etmiştir.

Bugünkü Arnavutluk’ın sınırları, etnik Arnavutların yaşadığı coğrafya ile kıyaslandığında çok dar sınırlara sahiptir. Bu toprakların önemli bir

40 Bernd J. Fischer and Oliver Jens Schmitt, “The Albanians under Ottoman Rule: The Classic Period of Arnavutluk, 1500–1800”, [In] *A Concise History of Albania*, (Cambridge University Press, 2022), 57 – 98.

41 Konstantinos Tsitselikis, *Old and New Islam in Greece: From Historical Minorities to Immigrant Newcomers*, (Martinus Nijhoff, Leiden/Boston, 2012)

42 Erjada Progonati. “Etnik Arnavutların Arnavutluk Dış Politikasında Etkisi”. *Karadeniz Araştırmaları* 37, 37 (Temmuz 2013), 159-82.

kısmı Balkan devletleri arasında paylaşılmıştır. Bu ülkeler, Kosova, Karadağ, Makedonya ve Yunanistan olarak sayılabilir. 19. yüzyılın sonlarında, Arnavut ulusal hareketinin gelişmesiyle birlikte, Arnavut nüfusu birkaç Balkan ülkesi sınırları dahilinde kaldığı için ‘Arnavut Sorunu’, ortaya çıkmıştır. Sancak ve vilayetin idari merkezi olan Yanya (Yanina) şehri ve daha az ölçüde güneydeki Preveze ve kuzeydeki Filati kasabası, Arnavut milliyetçi faaliyetlerinin Müslümanlar arasında yaygınlaşmasında önemli bir rol oynadı. Öte yandan, belirli elitler ve önde gelen aileler hariç, Arnavut milliyetçi ideolojisinin yerel Müslüman nüfustan güçlü bir destek kazandığına dair hiçbir kanıt yoktur: Arnavut yanlısı Ligler [Başkim] Çamurya’da oldukça zayıftı, Genç Türk devriminden sonra ortaya çıkan Arnavut dil okulları ise, bölgedeki küçük kasabalarda Arnavut yanlısı elitler tarafından kurulmuş olmalarına rağmen neredeyse hiç dikkat çekmedi.⁴³ Arnavutça konuşan Ortodoks nüfus, Müslüman komşularının ulusal fikirlerini paylaşmadığı gibi, kendilerini Yunan olarak tanımlayarak Yunan milliyetçiliğinin destekçisi oldu. Yunanistan’da o dönemde hakim olan ideolojiye göre her Ortodoks Hristiyan Yunan olarak kabul ediliyordu ve ilgi çekici şekilde 1913’ten sonra, Yunanistan’da ‘Kuzey Epir’ olarak adlandırılan bölge Arnavutluk’a devredildiğinde, o bölgedeki her Müslüman, Arnavut olarak kabul edilir oldu.

Çamların çoğunluğu Müslüman olduğundan, onlara Yunanistan’da yaşayan etnik Türklerle aynı şekilde davranılmıştır. Mart 1924’te Mübadele Komisyonu, İtalya’nın da talebi ve diplomasisi sonucunda, Müslüman ve Arnavut kökenli Yunan tebaasının ve daha spesifik olarak Epirus’ta ikamet edenlerin Yunanistan ve Türkiye arasındaki zorunlu nüfus mübadelesinden muaf tutulması gerektiğine karar verdi. Bu dönemde Arnavutlar mübadeleye dahil edilmese de Yunan devleti baskı ve yıldırma politikası ile grubu göçe zorladı. Öyle ki 1925 senesinde Arnavutluk Parlamentosu Milletvekili Mehdi Frashëri Milletler Cemiyeti’ne birçok şikayette bulundu, “Çamerya nüfusunun tahliyesini durdurmazlarsa Arnavut tarafının aynı şekilde Yunan azınlığı Arnavutluk’tan çıkaracağını söyledi”.⁴⁴ Yine de resmi verilere göre, Çam Arnavutlarının 3.000’i Yunan-Türk nüfus mübadelesinin

43 Dimitris Michalopoulos, “The Moslems of Chamouria and the Exchange of Populations Between Greece and Turkey”, *Balkan Studies*, 27, 2, (1986), 305-6.

44 Joseph Swire, *Albania: The Rise of a Kingdom*, Eastern Europe collection, (Arno Press, 1971).

İkinci Dünya Savaşı Döneminde İki Müslüman Topluluk, İki Farklı Etnik Politika: Yunanistan Çam Arnavutları ve Batı Trakya Türkleri

bir parçası olarak Türkiye'ye transfer edilirken, 17.008'i mübadeleden muaf tutuldu. 1926 yılına kadar bölgeye Anadolu'dan gelen 16.000 Rum Ortodoks mülteci yerleştirildi.⁴⁵ Mart 1926'da Yunan hükümeti nüfus mübadelesi sürecinin sona erdiğini ve Çamların bundan sonra diğer Yunan vatandaşlarının sahip olduğu haklara sahip olacağını ilan etti. Ancak bu 'haklar' oldukça sınırlıydı. Arnavutça okullarına izin verilmedi ve Arnavutçanın ev dışında konuşulması engellendi. Kasım 1926'da İtalyan-Arnavutluk paktının imzalanması Atina'da bir miktar endişeye yol açtı ve Yunanlıların dikkatini, Yunanistan ile Arnavutluk arasındaki gerginliğin artmasına yol açan, henüz çözülememiş Çamlar sorununa çekti.⁴⁶ 1928'de Arnavutluk Dışişleri Yunan hükümetinin Çam Arnavutlarını 'ulusal azınlık' olarak tanımadığını ileri sürdü. Yunan tarafı ise, "Arnavutluk hükümetinin başka bir ülkenin iç işlerine karışmaya hakkı olmadığını" savundu.

Ancak Yunanistan'daki iç karışıklıklar, aşırı sağcı Metaxas'ın iktidara gelişi ve yaklaşmakta olan bölgesel savaş, Çamerya Arnavutlarının yaşadığı ayrımcı ve asimilasyoncu politikaların uluslararası gündeme gelmesini engelledi. Sonuç olarak, 1930'ların sonunda Çamerya'da yaşayan 18.600 Müslümandan 1946'da Yunanistan'ın etnik politikası sonucunda sadece 207 kişi kalmıştı.⁴⁷ Çam Müslümanları sadece tarihsel yurtlarında yok edilmemiş, aynı zamanda geri dönmelerine de izin verilmemiştir.

Yunanistan'daki Çam Ortodoksları ise Arnavutça dilinde kendi okullarını açma hakkına sahip değildir. Genç nesillerin dillerini giderek kaybetmesiyle bu grup, tam anlamıyla bir asimilasyon ve yok olma süreci yaşamaktadır. Ayrıca, bu bölge Yunanistan'ın en az gelişmiş bölgesi olarak kalmıştır. Yunanistan, kamuoyunun bu konuya dikkatini çekmekten her zaman kaçınmış ve Çamerya konusunun tartışmaya açık olmadığını savunmuştur. Buna karşın, Çam sorunu Arnavutluk-Yunanistan ilişkilerinin temel gündem konularından biri olmayı sürdürmektedir.⁴⁸

45 A. Sencer Gözübenli, ve Halim Çavuşoğlu, "Treaty of Lausanne: The Tool of Minority Protection for the Cham Albanians of Greece". *PEOPLE: International Journal of Social Sciences* 4, 3 (2018), 474-481.

46 A.g.e., Vickers, *The Cham Issue*, 5.

47 Paul Mojzes, *Balkan Genocides: Holocaust and Ethnic Cleansing in the Twentieth Century*, (Lanham: Rowman and Littlefield, 2011)

48 A.g.e., Vickers, *The Cham Issue*, 8.

2.2 Batı Trakya Türkleri: Etnik Kimliği Reddedilen Azınlık

Batı Trakya Türklerinin, Çam Arnavutları ile benzer şekilde Yunan Devleti ile aralarında dil ve din farkından doğan çift bariyer bulunmaktadır. Her iki grup da 20.yy'ın başlarında yeni kurulan ve Müslümanları yabancı unsur olarak gören ulus-devlet içinde birdenbire azınlık konumunda kaldıkları için kültürel özelliklerini sürdürmelerini sağlayacak dernekleşme deneyiminden yoksundur. Bu toplulukların dil ve eğitim konusundaki yetersizliklerine, siyasi-ruhani lider eksikliği eklendiğinde hak mücadeleleri zorlaşmış, soydaş ülkelerinin gücüne bağlı kalmıştır. Batı Trakya bölgesi, Çamerya kadar dağlık bir coğrafyaya sahip olmasa da Yunanistan'ın ekonomik olarak en az gelişmiş bölgelerinden biridir. Diğer yandan bölgedeki azınlık grubu kendini daha çok dini bir cemaat olarak görmüş, eğitim ve vakıflar konusunda Osmanlı mirasını (Türkiye ile yakınlaşmasını istemeyen Yunanistan'ın da teşviki ile) devam ettirmiştir.⁴⁹ Her ne kadar 1913 senesinde Batı Trakya Bağımsız Hükümeti kurulmuş olsa da, bu milli mücadele hareketi, Osmanlı ordusunun bölgeden çekilmesi ve ardından Bulgarların Müslümanlara karşı gerçekleştirdiği katliamlar sonucunda, farklı grupların katılımıyla şekillenmiştir.⁵⁰ Bu topluluk içerisindeki Türk millî kimliği vurgusu ise Arnavutlarda olduğu gibi doğrudan Balkan Savaşları sırasında değil, 1930'larda Türkiye'deki seküler Kemalist reformların soydaş topluluklar üzerindeki etkisiyle⁵¹ ve özellikle 1967-74 arasındaki askeri cunta döneminde Yunan Devleti'nin azınlık haklarını ihlal eden ayrımcı politikaları sonucunda gelişmiştir. Buna ek olarak, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Bağımsız

49 Burcu Taşkın, "Triadik Bağ Teorisinde Batı Trakya Müslüman-Türk Azınlığının Türkiye ile Bağlayıcı İlişkisi", *Balkan Araştırmaları Enstitüsü* 9, 2 (Aralık 2020), 443-476.

50 İbrahim Şirin, "İki Hükümet Bir Teşkilat: Garbî Trakya Hükümet-i Muvakkatesi'nden Ceneb-i Garbî Kafkas Hükümeti Muvakkate-î Milliyesi'ne", *History Studies (International Journal Of History)* 6, 2 (2014), 125-142.

51 Batı Trakya'da son şeyhülislam Mustafa Sabri ve 150'likler etkinliğini sürdürürken, Mehmet Hilmi onları eğitimin iyileşmesini engelleyen hainler olarak suçlar ve Türkiye'nin model alınması, Yeni Türk alfabesine geçilmesi için çalışır. Batı Trakya'da Yeni Türk alfabesi ile ilk gazete 1923 yılında yayınlanır, ancak yayın geleneği olmadığı için her iki taraf da doğrudan veya dolaylı olarak dışarıdan etkilenir. İslamcılar arasında Çapur İsmail Hakkı'nın İtilâ (1925-1930) ve Mustafa Sabri'nin Yarın (1927-1930) gazetelerinde Mustafa Kemal ve reform karşıtı söylemler göze çarparken, Türkiye'deki inkılabları destekleyen yayınlara daha çok Türkiye'de eğitim almış genç isimler tarafından yürütülür. Nilüfer Erdem, "Mehmet Hilmi'nin 'Yeni Adım Gazetesi'nde Batı Trakya Türklerinin Yeni Türk Alfabesine Geçmesi İçin Verdiği Mücadele", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, Aralık 2012, 157-178.

İkinci Dünya Savaşı Döneminde İki Müslüman Topluluk, İki Farklı Etnik Politika: Yunanistan Çam Arnavutları ve Batı Trakya Türkleri

Trakya hükümetini tanımaması ve cemaatin ileri gelenlerinin - devlet başkanı Hafız Salih Efendi ve toprak sahibi Müderris Hafız Ali Galip gibi- 1920' sonrasında Yunan Parlamentosu'nda temsiliyet şansı bulması, Batı Trakya Müslümanları arasında Kemalist reformcular ile muhafazakârlar arasında 1980'lere kadar sürecek bir ayrılmaya zemin hazırlamıştır.⁵²

Batı Trakya, Yunanistan topraklarında kalan Trakya bölgesidir. Bu bölge üç ilden oluşur: Batıda İskeçe, ortada Gülümcine ve doğuda Dedeoğaç. Batı Trakya, 1364'teki fetihten 1913 Balkan Savaşlarına kadar Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. 1913 senesinde kurulan Batı Trakya Cumhuriyeti'nin toprakları, General Lazarof komutasındaki Bulgar kuvvetlerince 30 Ekim 1913 tarihine kadar tamamen işgal edilmiş ve bu devlet sona ermiştir. Bu tarihten sonra Batı Trakya bölgesi 1913-1919 yılları arasında Bulgaristan yönetimi, 1919-1920 döneminde de Fransız mandası altında İtilaf Devletleri idaresi ve 22 Mayıs 1920 tarihinden itibaren de Yunan kontrolü ve siyasi yönetimi altında kalmıştır. Bu dönemde bölgedeki nüfusun çoğunluğu Türklerden oluşurken, Yunanlılar, ancak Bulgarlardan sonra 3. büyük etnik gruba sahiptir.

Türk-Yunan Savaşı'nın ardından imzalanan 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması'na, ek olarak yapılan sözleşme (30 Ocak 1923) uyarınca Türkiye'deki Rum Ortodoks nüfusu (1918 senesinden önce İstanbul'a yerleşen Rum Ortodoks halkı hariç) zorunlu olarak Yunanistan'daki Müslümanlarla (Batı Trakya bölgesindekiler ve İtalya hakimiyetindeki Rodos ve 12 Ada hariç)⁵³ mübadelesi ile yer değiştirmiştir. Dolayısıyla, uluslararası bağlayıcı anlaşmalara ek olarak, Lozan Antlaşması'nda belirtildiği üzere Türkiye ve Yunanistan karşılıklı olarak sınırları içindeki ulusal azınlıklarının haklarını korumak ve uygulamakla yükümlüdür. Sözleşme, Türkiye'nin Rum Ortodoksları ile Yunanistan'ın Müslümanları arasındaki nüfus değişimini, Osmanlı Devleti'nde temelleri oluşan din ayrımına dayalı 'millet sistemi'ne bağlı kalarak yapmasından dolayı, sadece dini azınlıklar resmi olarak

52 A.g.e. Aarbakke, *Muslims of Western Thrace*, 70.

53 Lozan Antlaşmasının imzalandığı 1923'te Rodos ve Oniki Ada İtalya hakimiyetindedir. Bu yüzden mübadele kapsamına girmemiştir. 1947'de imzalanan İtalyan Barış Antlaşması'nın 14. maddesi ile Rodos ve Meis dahil 13 Ada Yunanistan'a verildi. "Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı", <https://belleten.gov.tr/tam-metin/3215/tur> (erişim: 12.06.2025).

Yunanistan'da 'ulusal azınlık' olarak tanınır. Müslüman azınlık, üç farklı etnik gruptan meydana gelmektedir: Türkler, Pomaklar ve Romanlar. Rodop bölgesinin nüfusunun yarısı ve İskeçe vilayetinin üçte bir nüfusunun Müslüman olduğunu, nüfusun yaklaşık 90.000 ile 135.000 arasında olduğunu söyleyebiliriz. Sonraki dönemde Türk Müslüman nüfustan arındırılan Dedeağaç da dâhil edildiğinde Müslümanların tüm bölge nüfusunun yaklaşık üçte birini oluşturduğu ve bölgesel nüfus yoğunluğu ile birlikte seçim sonuçlarını etkileme gücüne sahip olduğu görülür.⁵⁴

Çam Arnavutlarının karşılaştığı gibi etnik temizlikle karşılaşmalar da azınlığın kimliğinin tanınması mücadelesi yıllardır devam etmektedir. Yunanistan, Lozan'daki din kriterinin altını çizerek, Müslüman azınlığın etnik kimliğini göz ardı etmekte ve Türk azınlığın varlığını inkâr etmektedir.⁵⁵ Buna karşılık Batı Trakya'daki azınlık ise Türk basınında "Türk azınlık" olarak yer alır.

Sonuç olarak, Todorova ve Mylonas'ın teorilerinde belirttikleri gibi, Yunanistan'daki azınlık-çoğunluk ilişkilerinin temel belirleyicilerinin kültürel faktörlere ve etnik ve dini azınlıklara ilişkin kamuoyunun veya yeni ulus-devletlerin tarihsel algılarına bağlı olduğu söylenebilir. Batı Trakya'daki Müslüman topluluklar, Arnavutlarla kıyaslandığında yasal olarak tanınmış olsa da tarihsel olarak çok kültürlü bir toplumun parçası olmaktan ziyade yabancı bir unsur olarak görülmekten mustariptiler. Bu etnik politikaların temelleri ise II. Dünya Savaşı'nda derinleşmiştir.

3. II. Dünya Savaşında Yunanistan'ın Müslüman Gruplara Karşı Etnik Politikası

1920lerden itibaren iç karışıklıklarla uğraşan Yunan devletinin aslında dış politikada da sorun yaşamamak adına bu iki komşu ülke Arnavutluk ve Türkiye ile iyi ilişkiler göz ettiğini görüyoruz.⁵⁶ 1930'da Yunanistan ve Türkiye arasındaki yakınlaşmanın ardından gevşetilen azınlık hakları ve koşulları, 1936 yılına gelindiğinde ise Yunan siyasetindeki eşikle derin değişime uğrar. Metaxas'ın 1941'deki ölümüne kadar insan

54 Ali Hüseyinoğlu, "Balkanlarda Azınlıklar ve Siyasal Katılım Hakkı: Batı Trakya (Yunanistan) Örneği", *Yeni Türkiye* 21, 69 (2015), 4777-4786.

55 A.g.e. Oran, *Türk Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*.

56 Bestami S.Bilgiç. "Atatürk Döneminde Türkiye-Yunanistan İlişkileri, 1923-1938". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 31, 91 (Mayıs 2015), 1-28.

İkinci Dünya Savaşı Döneminde İki Müslüman Topluluk, İki Farklı Etnik Politika: Yunanistan Çam Arnavutları ve Batı Trakya Türkleri

hakları ihlalleri sadece azınlık için değil, tüm Yunanlılar için artar. 1936-1949 yılları arasındaki dönemi, Yunanistan için bir felaket olarak tanımlamak doğru olacaktır. 1940-44 yılları arasında Bulgar, İtalyan ve Alman işgalinde ölen 550.000 kişiye (Yunanistan nüfusunun %8'i), 1946-49 yılları arasındaki iç-savaşta ölen 158.000 kişi daha eklenir. Bu yıllarda Yahudiler, Müslümanlar ve Slavlar siyasi kargaşanın ve dış işgalin en büyük bedelini öderler.⁵⁷

Yunanistan'ın iki savaş arası siyasetteki önemli kişiliklerinin çoğu (Venizelos, Tsaldaris, Kondylis, Koundouriotis, Zaimis ve Papanastasiou) bu dönemde hayatını kaybeder ve bu boşluktan silahlı kuvvetlerin tam kontrolündeki Kral George yararlanır. Kral George, 4 Ağustos'ta Metaxas'ın anayasanın bazı maddelerini askıya alma tavsiyesine uyarak Yunanistan'ı diktatörlüğe sürükler. Emekli bir kralcı general olan Metaxas, toplumsal çatışmayı önlemek ve özellikle komünistlerin yükselen gücünü bastırmak için otoriter bir hükümetin (1936-41) gerekli olduğuna inanıyordu. 4 Ağustos 1936'da, Kral'ın desteğiyle Metaxas parlamentoyu askıya aldı ve geniş bir halk tabanı desteğinden yoksun olsa da 4 Ağustos Rejimi'ni kurdu. Komünistler bastırıldı ve liberal liderler sürgüne gitti. Metaxas ayrıca yaklaşan Avrupa savaşına hazırlık olarak ülkenin savunmasını geliştirdi. Metaxas, 28 Ekim 1940 tarihli 'Faşist Ültimatomu'nu reddetme kararıyla Yunanistan'ı İkinci Dünya Savaşı'na soktu.⁵⁸

Kuzeydeki Bulgar ve kuzeybatıdaki İtalyan işgali tehdidine karşılık Metaxas, Batı Trakya'daki ve Çamerya'daki askeri yığınağı artırdı. Yunan otoritesi, özellikle 1941'den 1944'e kadar Batı Trakya'nın Bulgaristan kontrolünde olmasından sonra, bölgedeki Müslüman Türkler için daha fazla kısıtlama getirdi. Yine de Türkiye ile olumlu ilişkilerin, Türk azınlığı bu dönemde Kuzey Yunanistan'daki Slav gruplarının maruz kaldığı ağır muameleden de kurtardığı söylenebilir. Müslüman azınlığın günlük yaşamıyla ilgili olarak Metaxas, azınlık okullarında Yunanca dilinin öğretilmesini zorunlu hale getirirken, Türkiye'den gelen azınlık okullarının ders kitapları 1938'den sonra, Yunanca basılmaya başlanır. Yunanistan'ın kuzeyinde Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluk ile sınır olan tüm bölgeler 'denetimli

57 A.g.e. Veremis, History of Modern Greece since 1821, 127.

58 A.g.e., Veremis, History of Modern Greece since 1821, 107.

bölgeler' olarak ilan edilmiş ve özellikle etnik grupların bu bölgelerdeki serbest dolaşımı sınırlandırılmıştır.

Metaxas'ın ölümünden sonra Kral II. George, Alexandros Koryziz'i Başbakan olarak atar. İtalya'nın işgaldeki başarısızlıkları üzerine 6 Nisan 1941'de Nazi Almanyası Yunanistan'ı işgal etme kararı alır.⁵⁹ Komünistlerin hâkim olduğu EAM (Ethniko Apeleftherotiko Metopo / Ulusal Kurtuluş Cephesi) Eylül 1941'de kurulur ve bu tarihten sonra EAM-ELAS Kuzey Yunanistan'da direniş sahasında üstünlüğe sahipti olur.

3.1 Sürgün ve Kıyım: Çamerya Arnavutları

İkinci Dünya Savaşı sırasında Kuzeybatı Yunanistan'da Çamerya Arnavutlarının yaşadığı bölge dış işgal, etnik çatışma ve iç-savaş olaylarına sahne olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, Kosova'nın Arnavutluk ile kısa bir birleşmesini (1941-1943) ve Balkanlar'ın kalan Arnavut yerleşimli bölgelerinin birleşme olasılığını beraberinde getirdi. II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, 1939 yılında Arnavutluk'u işgal eden İtalya, Ekim 1940'da Yunanistan'a da saldırmıştır. İtalya'nın kendi topraklarını ele geçirmesine izin vermeyen Yunanistan, durumdan istifadeyle Arnavutluk'a ait Gjirokkaster ve Korçe'yi işgal etmiş ve böylece 1913 Balkan Savaşlarındaki taleplerini gerçekleştirmiştir.⁶⁰

Arnavut halkını kendi davasına çekmek için İtalya, Arnavutlara ulusal birliklerini vaat etmişti. 1941 tarihli Alman-İtalyan anlaşması, Yugoslavya'nın Arnavut yerleşimli büyük bölgelerini ve daha az ölçüde Yunanistan'ı da kapsayacak şekilde 'Büyük Arnavutluk'un kurulmasını şart koşuyordu. İtalyanlar, tüm Arnavut yerleşimli toprakların birleşmesinin Mihver zaferine bağlı olduğunu ısrarla belirterek Arnavut irredantist duygularını sömürmeyi başardılar. Arnavutlar, İkinci Dünya Savaşı ve İtalyan işgali öncesinde ilan edilen genel seferberlikte Yunan devletince askere alındı. Ancak cepheye değil, amele taburlarına gönderildiler. 14 yaş ve üzerindeki erkekler, İtalyan işgali esnasında, Midilli, Sakız ve Korint Toplama Kamplarına götürüldü.

59 A.g.e., Veremis, *History of Modern Greece since 1821*, 111.

60 Birgül D. Coşkun. "Arnavutluk'un Dış Politikası ve Balkanlar'da Arnavut Sorunu". Ö.E.Lütem ve B.D.Coşkun (der.). *Balkan Diplomasisi*. (Ankara: ASAM Yayınları, 2001), 91.

İkinci Dünya Savaşı Döneminde İki Müslüman Topluluk, İki Farklı Etnik Politika: Yunanistan Çam Arnavutları ve Batı Trakya Türkleri

Çamlar arasında sınırlı bir grup Yunan direniş savaşçılarının kontrolündeki Yunan köylerine karşı İtalyanlarla pasif işbirliği (rehberlik gibi) yaptı. Ancak Çamların çoğunluğu İtalyanlara, Zervas'ın Yunan Kraliyetçi gerilla gücüne (EDES) olduğu kadar güvenmiyorlardı. Yunan kuvvetleri İtalyanları Arnavutluk sınırından geri püskürtmeyi başarinca ve Mihver zaferi yenilgiye dönüştüğünde, Çamlar arasında yaygın bir endişe oluştu.⁶¹

Haziran 1940'da Güney Arnavutluk'taki Vrına köyünde Çamerya Arnavutları lideri Davut Hoca başı kesilmiş şekilde ölü bulundu. İtalya ve Arnavutluk, bunu Yunan gizli servisinin gerçekleştirdiğini iddia etti. 1944 yılına kadar Yunanistan kontrolü altında kalan Epir bölgesi Kasım 1944'de Almanların eline geçti. Yunan direniş hareketi (EAM) ile işbirliği içinde kurulan Arnavutluk komünist direnişçileri Almanları bölgeden çıkarmıştır. Ekim 1944'te Almanlar bölgeden çekilirken, Çam Arnavutlarının bir kısmı onlarla Arnavutluk sınırına geçmiştir. Yunanistan'da kalan Müslüman ve Ortodoks Arnavutlar ise Yunanlılar tarafından içerideki düşman olarak daha çok görülmeğe başlanr.

Aziz Bartalemos Günü'ne denk gelen, 27 Haziran 1944'te Zervist çetelerinin Paramithia'ya baskın yapmasıyla başlayan, Çamerya Müslüman Arnavutlarına yönelik büyük kıyım Mart 1945'e kadar devam etmiştir. Almanların bölgeden çıkarılması ile Çamerya bölgesinde yaşayan 25 bin kadar Arnavut, Yunanlar tarafından Almanlarla işbirliği yaptıkları gerekçesi ile zorla Arnavutluk'a sürülmüştür.

Yunan iç-savaşı sırasında anti-komünist cepheyi oluşturan (önce cumhuriyetçi sonra kralcı çizgide seyreden) Zervas komutasındaki EDES (Ellinikos Dimokratikos Ethnikos Syndesmos/Yunan Demokratik Milli Birliği) çeteleri, bir taraftan komünist EAM-ELAS kuvvetlerine karşı savaşırken, diğer yandan Yunan olmayan Makedon ve Arnavut etnik gruplara karşı katliamlar gerçekleştirmiştir. İtalyan işgalinden önce yaptıkları baskı ve zulümlere karşılık Arnavutların işgalcilerle hareket etmesinden korkan Yunan yönetimi bölge Arnavutlarını toplama kamplarına sürmüş, esir muamelesi yapmış, büyük kıyımın yanı sıra tecavüz vakaları da gerçekleştirmiştir. Etnik açıdan saf bir sınır bölgesi kurma çabasıyla, Mart 1945'e kadar 3000'den fazla Çam

61 James Pettifer and Miranda Vickers, *The Albanian Question: Reshaping the Balkans*, London: I. B. Tauris, 2007.

Arnavutu öldürülmüş, 68 köy yerle bir edilmiş, 5800 ev ve toplamda 102 ibadethane yakılarak tahrip edilmiştir. Anayurtlarını terk eden Çamerya Arnavutları'nın bölgeye dönüşleri yasaklanırken, geride kalan mülkleri bölgeye getirilen yerleşimcilere dağıtılmış, bölgedeki yer adları Yunancaya çevrilmiştir.⁶²

Çam Arnavutları İkinci Dünya Savaşı'na kadar Güney Epir'de çoğunluğa sahip iken ve Yunan nüfusu bu bölgede azınlıktayken, 1944 yılındaki savaşta, Yunan iç-savaşı sırasında toplu katliama uğratılmışlardır. Hayatta kalabilenler etnik temizlik sonucunda, Arnavutluk'a ve başka ülkelere kaçmak zorunda bırakılmışlardır. EAM-ELAS saflarına az sayıda Çam katılmış olsa da bu, 1944 yılında ve EAM-ELAS ile EDES arasındaki çatışma bağlamında gerçekleşmiştir.

Müslüman Çamların 1944'ün sonlarında ve 1945'in başlarında, İtalyan-Alman işgaline direnen EDES gerilla güçleri tarafından Batı Epirus'tan kovulması, geleneksel bilginin ve Yunan iddialarının aksine, yalnızca Çamların işgal güçleriyle işbirliği yapmasının bir sonucu olarak değil, daha ziyade, savaş arası dönemin hakim milliyetçi ideolojisine dayanan devlet politikasının sonucu olarak gerçekleşmiştir.⁶³ Aslında Çamerya Arnavutları arasında, İtalyanlarla işbirliği yapanlar bireysel vakalarla sınırlı kalmıştır; ancak bu durum tüm Çamerya toplumuna mal edilmiştir. Bazı bireysel işbirliği vakalarına rağmen, Çamerya Arnavutları savaşın sonunda hem işgalcilerin hem de direnişçilerin hedefi olmuş, ciddi kayıplar yaşamıştır. Asıl hedef etnik temizlik yapmaktı, Çam Arnavutlarına yönelik dini ve etnik temelde bir tasfiye yapıldı. Daha önceki Yunan-Türk ve Yunan-Bulgar nüfus değişimlerinin ardından, Müslüman Çamların sınır dışı edilmesi, Yunan devletinin topraklarından 'Yunan olmayanları' kovma politikasının bir parçasıydı. Yunanistan'da sınır dışı edilme döneminden 1950'lerin başına kadar 'olağanüstü halin' uygulanmasıyla devletin istediğini daha fazla yapabilme hareket özgürlüğü ortaya çıktı ve derin devletin bir aktör olarak faaliyetleri, Albaylar diktatörlüğünün 1974'te yıkılışına kadar devam etti.

62 Çam Arnavutlarına karşı etnik kıyımı gerçekleştiren ve hakkında Nazi Almanyası işbirlikçisi olduğuna dair iddialar olan Yunan Generali Zervas, sonrasında ödüllendirilerek 1947 yılında Kamu Düzeni ve İçişleri Bakanlığı'na atanmıştır.

63 A.g.m., Baltiotis, "The Muslim Chams of Northwestern Greece".

İkinci Dünya Savaşı Döneminde İki Müslüman Topluluk, İki Farklı Etnik Politika: Yunanistan Çam Arnavutları ve Batı Trakya Türkleri

II. Dünya Savaşı sonrasında Çamerya meselesi 1947 Paris Barış Konferansı'nın da gündemine girmiştir. Birleşmiş Milletler Uluslararası Araştırma Komisyonu hazırladığı raporda 1944-1945 arasında Çamerya Arnavutları'na yönelik yapılan katliam ve baskıyı teyit etmiştir. 1947 ile 1990 arasında ise Enver Hoca rejimi sosyalist ideolojiyi, etnik kimlikten öncelikli kılarak bu konuda tamamen suskunluk içine girmiştir.⁶⁴ Bugün sınır dışı edilerek Arnavutluk'a yerleşmek zorunda kalan Çamerya Arnavutları'nın torunları ise, 1990'ların başından kimlik politikalarının gündeme gelmesi ile birlikte Güney Epirus'ta kalan mal ve mülkleri için tazminat talebinde bulunmaktadır. Ancak, bu talepleri Yunan Devleti tarafından dikkate alınmamaktadır. Bu nedenle, Çamerya Arnavutları meselesi henüz sonuçlanmamıştır.

3.2 Baskı ve Göç: Batı Trakya Türkleri

Çalışmanın odaklandığı dönem, Metaxas diktatörlüğü, bölgenin dış işgali ve Yunan İç Savaşı gibi gelişmelerin yaşandığı, Türk-Müslüman azınlığın meclisin kapatılması nedeniyle parlamentoda temsil edilmediği ve temel haklarının ihlal edildiği bir dönemdir. Batı Trakya'daki Müslüman-Türk azınlığı bu süreçte çok kötü günler geçirmiştir. Sadece Bulgar yönetimi altında acı çekmekle kalmamış, aynı zamanda Yunan İç Savaşı sırasında iki düşman kamp arasında sıkışık kalmıştır. Bulgaristan bölgedeki her idari, eğitimsel ve dini faaliyetin kontrolünü ele geçirmiş; Alman güçleriyle işbirliği yaparak bölge üzerindeki kontrolünü pekiştirmiştir. Müslüman Türkler Bulgarca öğrenmeye ve kullanmaya zorlanmış; okullarda, yeni Türkçeye karşılık Arap harfli eski Türkçe dayatılmıştır. Batı Trakya'daki Müslüman Türklerin sadece çiftliklerde çalışmasına izin verilmiştir.⁶⁵

64 A.g.m, Progonati, "Etnik Arnavutların Arnavutluk Dış Politikasında Etkisi", 173.

65 Bulgaristan'ın Müslüman nüfusa karşı biraz daha temkinli olduğuna inanmak için nedenler var, hem Yunanlılar gibi 'ideolojik rakipler' olmadıkları hem de Türkiye'de güçlü bir patronları olduğu için. Ancak Müslümanlara karşı aşırı zorluk ve baskı tasvirleri de var. Bulgarların Batı Trakya Azınlığına karşı nefret ve olumsuz tutumları konusunda iki ana neden belirtiliyor: Birincisi, Batı Trakya'nın Bulgar kontrolüne karşı kurulan 1913 Batı Trakya Geçici Hükümeti. İkincisi, Batı Trakya Azınlığının 1919'da yapılan plebisitte Bulgar kontrolünü reddetmesi. Kemal Batıbey, *Ve Bulgarlar Geldi. Batı Trakya'da Teneke İle Alarm* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1976), 7. Bulgarlar, Batı Trakyalıların sadakatsizliklerinin intikamını alma şansına sahip oldular.

Yukarıda değinildiği üzere, Yunanistan'ın Müslüman topluluklara yönelik etnik politikası, Batı Trakya'daki Müslüman azınlığı Osmanlı İmparatorluğu'nun "rahatsız edici bir kalıntısı" olarak görmekteydi. Bu azınlık, güvenilir bir 'öteki' ve Türkiye'nin irredantist politikaları için potansiyel bir araç olarak algılanmaktaydı.1941' öncesinde Yunan güvenlik stratejisi, azınlığın potansiyel sadakatsizliği üzerine kuruluydu. Bu yüzden işgal altındaki zayıflamış Yunan devletinin içinde bulunduğu aciz durum ve azınlığa yönelik güven eksikliği dikkate alındığında, Batı Trakya Müslümanlarının daha çok ayaklanması, Türkiye'nin daha aktif biçimde müdahil olması ve iki toplum arasındaki gerilimin artması beklenebilirdi. Ancak, süreç benzer koşullar altındaki 'Çamerya örneğinde yaşandığı gibi gelişmemiştir.. Örneğin, Yunan kuvvetleri İtalyan ordusuna karşı zafer kazandığında, Batı Trakya'nın 16.600 Müslüman Türkü İtalyan ordusuna karşı savaşmış, bu mücadele sırasında 2.600 kişi hayatını kaybetmiş, '1.'850 kişi ise yaralanmıştır.⁶⁶

Bu dönemde Batı Trakya Türkleri, Aarbakke'nin deyimıyla Yunan çeteleri ve Bulgar askerleri yani 'iki kötü kuvvet' arasında kalmıştır. Yunan çeteleri tarafından daha fazla yiyecek ve ekipman sağlamak için ezilirken, diğer yandan aynı ihtiyaçlar için Bulgar güçleri tarafından bastırıldılar. Örneğin, Trakya gazetesinde bu durum şöyle ifa edilmekteydi: "Bugünkü Yunanistan koşulları Batı Trakya Türklerinin ortadan kaldırılması için gerekli zemini sağlamamalı. Biz ne faşistiz ne de komünist. Hükümetle bir sorunumuz yok ve bir rejim değişikliğinden bir çıkar beklemiyoruz".⁶⁷

Eylül 1939'da savaşın patlak vermesiyle birlikte, Türk hükümeti, "Ege ve Akdeniz adaları ile Yunan ve Bulgar Trakya'sından gelen Türk kökenli kişilerin" Türkiye'ye girişini ve yerleşmesini yasaklayan bir karar yayınlamıştır.⁶⁸ Batı Trakya'daki Bulgar baskıları ve sert koşullar sonucunda, Müslüman Türklerin bazı aileleri 'güvenli liman' olarak görülen Türkiye'ye göç etmeye başlamıştır. Türkiye'ye göç edenlerin sayısı 10.000 kişiye yaklaşınca, Türk hükümeti Batı Trakya'dan başka hiçbir aileyi kabul etmeyeceğini ilan etmiştir.⁶⁹ Türkiye'nin, devlet

66 Ahmet Aydınlı, *Batı Trakya Faciasının İçyüzü* (İstanbul: Akın Yayınları, 1971), 149-169.

67 A.g.e. Aarbakke, 2001, 91.

68 Türkiye Cumhuriyeti Başkanlığı Devlet Arşivi, Cumhuriyet Dönemi, BCA/ 00.30.18.1.2/ 88.91.10. 2/11966, 19 Eylül 1939.

69 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivi, BCA/77D80/301000/7348113, 'dışleri Bakanlığından Başbakanlığa', 6 Mayıs 1941.

İkinci Dünya Savaşı Döneminde İki Müslüman Topluluk, İki Farklı Etnik Politika: Yunanistan Çam Arnavutları ve Batı Trakya Türkleri

politikası olarak eski Osmanlı Balkan Müslümanlarının göçünü ve yerleşimini teşvik etmesine rağmen, Yunanistan ve Bulgaristan'daki Batı Trakya Müslümanlarını ata topraklarında tutmaya çalıştığı görülmektedir. Buna rağmen kendi politikasıyla çelişen bir şekilde, Yunanistan'dan gelen Müslüman mültecilerin büyük bir kısmını, kaçışlarından birkaç ay sonra vatandaşlığa alarak yerleştirmeye karar vermiştir. 1944'te ve 1945'in başlarında, On iki Ada'daki Müslümanların yaklaşık yarısı da (9.000'den yaklaşık 4.000'i) Türkiye'ye göç etmiştir.⁷⁰

Bu büyük kitlesel göçe rağmen, Bulgar tarafı, mültecilerin 'mallarını daha önce sattıktan sonra kaçtıklarını' iddia ederek kendi topraklarına dönmelerine izin vermeyi reddetti. 1944'ün başlarında Alman işgalinin sonu yakın görünüyordu. Bulgarlar Eylül 1944'te geri çekildiğinde, Trakya EAM'ın kontrolü altına girdi. Nisan 1945'te iktidar düzenli Yunan yetkililerine devredildi. Trakya iç savaşın ana tiyatrolarından biri haline geldi. EAM rejimi sırasında da 25.000 Türk, Türkiye'ye göç etti.⁷¹ 2. Dünya Savaşı sonunda 1947-1949 yılları arasında yaşanan Yunan iç savaşı sırasında Türkiye'den gönüllülerle birlikte solcu Batı Trakya Türkleri, Yunanistan Komünist Partisi'nin silahlı direniş örgütü olan ELAS'nın çatısının altında 'Osmanlı Tugayları' olarak çarpışmıştır.⁷² Buna rağmen, Yunanistan iç-savaş sırasında sürgün edilen komünistler için çıkarılan 1955 tarihli Vatandaşlık Yasası'nı (Madde 19) Batı Trakya'dan göç eden Müslümanlar için de uygular. 23 Ocak 1998 yılında yürürlükten kaldırılan bu yasaya dayanarak, savaş ve sonrasında Yunanistan'dan ayrılan Türklere geri dönüş izni ve vatandaşlık vermez. Rodop milletvekili İlhan Ahmet'in Yunan Parlamentosu'na verdiği soru önergesine yanıt olarak, Yunan İçişleri Bakanı'nın 2005 yılındaki açıklamasına göre, 1998 yılına kadar Yunan vatandaşlığından çıkan Türk Müslümanların sayısı 46.639'dur.⁷³ Bu rakam şu anki nüfusun yaklaşık üçte birine denk gelmektedir. Son dönemdeki çalışmalar ve raporlar, Yunan devletinin Batı Trakya'daki Türk azınlığa uyguladığı vatandaşlıktan çıkarılmalar, etnik kurumlarına

70 A.g.e, Lamprou, "Turkey and the management of refugees from Greece", 113.

71 Bülent Demirbaş, *Batı Trakya Sorunu*, (Arba Yayınları, 1996), 127.

72 Derya Çakıcı, "İkinci Dünya Savaşı ve Yunan İç Savaşı Srasında Batı Trakya Türkleri (1944-1949)", *History Studies*, 15/Cumhuriyetin 100. Yılı Özel Sayısı, (Ekim 2023), 63-79.

73 Cem Şentürk, "Legalized Racism: Forced Deprivation of Citizenship on the Bases of Article 19 of the Greek Citizenship Law and Problems of Victims." *Federation of Western Thrace Turks in Europe (ABTTF)*, *Research Paper Series* 3, 2020.

ve derneklerine getirilen yasaklar, şiddet içeren pogromlar, arazilerindeki kamulaştırmalar ve zorla göç ettirilme gibi baskılarla karşı karşıya kaldığını daha sık belgelemektedir. Bu uygulamalar, demografik ve kültürel homojenleşmeyi amaçlayan politikalar olarak nitelendirmekte; ancak literatürdeki çalışmaların çok azında ‘etnik temizlik’ olarak değerlendirilmektedir.⁷⁴

Genel olarak Müslüman Türk azınlık Yunan hükümetine sadıktı ve siyasi karışıklıklara rağmen bundan yararlanmaya çalışmadı. Sadakatin nedenlerinden biri, iç savaş yıllarında tüm bölgenin Yunan çeteleriyle dolu olması olabilir. Bölgeyi terk edip Türkiye’ye gitmek çok tehlikeliydi ve bunu yapmaya çalışanların çoğu çeteler tarafından öldürüldü. Böyle bir durumda Müslüman Türkler bölgede kalmak ve çetelere veya Yunan kuvvetlerine yardım etmek zorundaydı. Azınlık üyelerinin çoğu ikinci seçeneği tercih etti. Müslüman Türklerin sadakatinin ikinci nedeni, Türkiye’nin komünistlere karşı duruşu olabilir. Türkiye, Yunanistan’ın komünistlerce kontrolüne taraftar değildi. Bu nedenle, Türkiye, komünist çetelere karşı mücadelelerinde Yunan ulusal güçlerine doğrudan veya dolaylı olarak yardım etti. Üçüncü ve en önemli neden, dinin azınlık içerisindeki öncelikli etkisiydi. Azınlığın dini İslam’dı. Batı Trakya’da komünist ideoloji, dini olmayan bir ideoloji olarak yorumlandı.

Son Osmanlılar adlı çalışmada, iç savaş sırasında Batı Trakya Müslüman azınlık açısından direnişi ve ayaklanmayı engelleyen yerel koşulların, azınlığın gruplaşma ve liderlik kapasitesinin eksikliği ile coğrafi parçalanmışlık olduğu belirtilmektedir.⁷⁵ Gruplaşma eksikliği azınlık topluluğunun sadakati için önemli bir faktör olabilse de, Müslüman azınlığın bu siyasi kargaşa yıllarındaki pasif eyleminin temel nedeninin -işgal ve iç savaş- yasal hakları açısından yorumlanması gerektiğine inanıyorum. Örgütlenmedeki zayıflıklarına rağmen, mübadeleden muaf tutulan bu grubun ‘Lozan Antlaşması’nı bir anayasa olarak gördükleri de belirtilmelidir. Yunan devleti bu maddeleri ihlal etmiş olsa da bu Antlaşmanın verdiği kolektif haklardan hala yararlanıyorlardı. Bu Antlaşma aynı zamanda Bulgarlarla karşılaştırıldığında, Yunan devletinin de Türk azınlığa yönelik şiddet eylemlerini engelliyordu.

74 Nikolaos Sitaropoulos, “Discriminatory Denationalisations Based on Ethnic Origin: The Dark Legacy of Ex Art 19 of the Greek Nationality Code”, in P. Shah, W.F. Menski (eds.), *Migration, Diasporas and Legal Systems in Europe*, London, Routledge-Cavendish, 2006, 107-125.

75 A.g.e. Featherstone, *Last Ottomans*, 130.

İkinci Dünya Savaşı Döneminde İki Müslüman Topluluk, İki Farklı Etnik Politika: Yunanistan Çam Arnavutları ve Batı Trakya Türkleri

Alman ve Bulgar işgali veya komünist yönetim altında derin bir toplumsal değişim, bu antlaşmanın sona ermesi anlamına gelirdi. Türkiye'nin yanı sıra, güçlü bir Yunan devleti de Lozan Antlaşması için bir garantiydi. Çam Arnavutları ile kıyaslandığında azınlık hakları daha fazla tanınmıyor ve korunuyordu, Türk topluluk taraf tutarak Çam Arnavutları gibi ayrıcalıklarını kaybetme riskine girmeyeceklerdi.

Azınlığın savaş sonrası oy verme davranışı bu konsensüsü işaret eder: 1940'lardan önce ve sonrası Müslüman oyları ezici bir çoğunlukla 'azınlık' adaylarına verilmiş olsa da bu durum o dönem ayrı bir 'azınlık' partisi kurulmasına yol açmamıştır.⁷⁶ Azınlık adaylarının ana akım Yunan siyasi partilerine entegre edilmesi, ayrı bir ulus olma iddiasına veya 'Müslüman azınlık' tarafından paylaşılan belirgin bir milliyetçi söyleme dayalı siyasi ifadelere karşı bir denge unsuru olarak hizmet ettiği iddia edilebilir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma göstermiştir ki benzer azınlık grupları baskı, zorunlu yerinden edilme, asimilasyon ve etnik temizlik gibi farklı etnik politikalara maruz kalabilirler. Bu farklılıklar çeşitli mikro ve makro nedenlerle, ulus-devletin soydaş ülke ve ulusal azınlık ile ilişkisine ve ulus-devletin benimsemiş olduğu milliyetçilik yaklaşımı ile ilişkilidir. Benimsediği etnik milliyetçilik doğrultusunda Müslüman azınlığı hep 'öteki' ve 'güvenilmez' olarak gören Yunanistan, homojen Yunan toplumu oluşturma politikası içinde Ortodoks Arnavutlara karşı asimilasyon, Arnavut Çamerya Müslümanlarına karşı sürgün ve kıyım, ağırlıklı olarak Türk kökenli Batı Trakya Müslümanlarına yönelik de baskı ve göç ettirme politikalarını uygulamıştır. 1936- 1946 arasındaki Metaxas'ın otoriter rejimi, İkinci Dünya Savaş, işgal ve iç-savaş süreçleri de Yunan devletinin bu politikaları uygulaması için yeterli ve kimi zaman meşru zemini de yaratmıştır.

76 Azınlığın ilk ve tek siyasi partisi olan DEB, 1991 Eylül'ünde Gümölcine'de kurulur. Dr. Sadık Ahmet DEB'in kuruluş amacını kısaca, "Azınlığı bir merkez etrafında toplamak, tek yönde doğru olarak bilinçlendirmek, ileriki yıllarda toplumumuzu idare edecek kişileri yetiştirmek" cümlesiyle açıklar. Batı Trakya Türklerinin siyasal katılım ve temsiliyet tarihi için bkz. Burcu Taşkın, *Political Representation of Minorities in Greece and Turkey: Nationalism, Reciprocity and Europeanization*. İstanbul: Libra Kitap, 2019.

Çamerya Arnavutlarının ve Batı Trakya Türklerinin bu dönemde karşılaştıkları farklı etnik politikaların mikro ve makro nedenleri şu şekilde sıralanabilir.

Mikro-düzey faktörler Todorova ve Mylonas'ın teorilerinde belirttikleri gibi grubun kendi iç özellikleri ve tarihsel bağlam içinde algılanmalarına göre etnik politikaları etkiler.

1. Batı Trakya Müslümanları, Çamerya Arnavutları ile karşılaştırıldığında nüfus olarak daha büyük bir bölgesel çoğunluğa sahiptir. Çamerya gibi dağlık bir coğrafyaya sahip olmayan bölgedeki Türkler daha çok toprağa bağlı köylülerden meydana gelmektedir.
2. Batı Trakya Türkleri arasında, Çamerya Arnavutlarında olduğu gibi inanç farkı ve bölünmesi bulunmamaktadır. Grup arasındaki belirgin ayrım Kemalistler ve muhafazakarlardan oluşmaktadır. Bu farklılaşma ise topluluğun bir devletin yanında veya karşısında tutumunu oluşturmada belirleyici değildir.
3. Trakya Türkleri, bölge 1920'de Yunanistan'a bağlandığından itibaren Yunan Parlamentosu'nda farklı Yunan partileri içerisinde temsil edilmektedir.
4. Batı Trakya Türkleri, 20. yüzyılın başlarında Çam Arnavutları ile karşılaştırıldığında daha az milliyetçi özellikler göstermektedirler. Pomaklar gibi diğer Müslüman gruplarla (özellikle İskeçe'de) yaşayan Türkler arasında 1930'larda hala dini kimlik, etnik kimlikten önceliklidir. Grup arasında, Çam Arnavutlarında olduğu gibi soydaş ülke ile birleşme veya onun dış politikasını, kazanımlarını ön plana koyma arzusu bulunmamaktadır.
5. Yunanca ve diğer yabancı diller konusundaki yetersizlik, lider eksikliği, örgütlenmedeki gecikmeler, topluluğun hak mücadelesini sınırlandırmıştır. Cemaatin ileri gelenleri olsa da, Çamerya Arnavutlarının lideri Davut Hoca gibi siyasi veya dini bir lider olarak ön plana çıkmamış, grupta etnik/ulusal bilinç oluşmamıştır.

İkinci Dünya Savaşı Döneminde İki Müslüman Topluluk, İki Farklı Etnik Politika: Yunanistan Çam Arnavutları ve Batı Trakya Türkleri

6. Batı Trakya Türklerinin hakları 1923 Lozan Antlaşması ile belirtilmiş ve garanti altına alınmıştır ve Türkiye garantör ülke konumundadır. Bu hakları İstanbul Rumlarının haklarına karşılık tanımlanmıştır. Yunanistan için bu grubu hedef alan sert ve şiddet içeren eylemlerin, Türk devleti tarafından misilleme ile karşılık bulması olasıdır. Yunanistan'ın Müslüman Arnavutlarının hangi Antlaşma ile tanındığı, hakları ve garantör ülkesi yukarıda belirtildiği gibi kesinlik taşımamaktadır. Literatür bölümünde verildiği üzere, Yunanistan, Müslüman Arnavutları ilgilendiren birçok antlaşmayı tanımamaktadır.
7. Trakya Müslümanları Alman ve Bulgar işgaline karşı durmuşken, Arnavut Çamlarının küçük de olsa bir kısmı Arnavutluk'un politikası doğrultusunda Mussolini'nin politikalarını desteklemiştir.

Makro faktörler Brubaker'in Triadik Bağ teorisi ile örtüşen şu noktaları içerir:

8. Ulusal azınlıkların haklarının korunması, aynı zamanda Yunanistan'a baskı uygulayabilen ülkelere bağlıdır. Çam Müslümanları, küçük boyutu ve Arnavutluk'un karşı karşıya kaldığı iç sorunlar nedeniyle Arnavutluk'tan güçlü bir destek görmemiştir.
9. Tarihsel olarak bakıldığında Osmanlı Devleti'nin ve Türkiye'nin, yakın coğrafyasında başka bir Türk devleti veya özerk bölge kurulmasını desteklemediği görülmektedir. Türkiye, dış politika bağlamında diğer ülkelerin iç işlerine karışmaktan veya askeri müdahalede bulunmaktan ziyade, kendi denetiminde, akraba Türk topluluklarıyla soydaşlık temelli kültürel ilişkileri sürdürmeyi tercih etmektedir.
10. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nda tarafsız ülke olarak kalmıştır. 1939'da Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti topraklarına katıldığı düşünüldüğünde, Türkiye'nin bu kazanımı riske atması rasyonel değildir. Diğer yandan bu süreçte, Balkanlardan ve Yunanistan'dan gelen Türk soylu ve diğer etnik gruplara

topraklarını açmış veya güvenli bölgelere yerleştirilmelerinde rol oynamıştır. Türkiye'nin Arnavutluk gibi Balkan topraklarına yönelik irredantizm siyaseti bulunmamıştır, diğer ülkelerden toprak talebi yoktur, ancak kendini güçlü, güvenilir ülke olarak soydaş toplulukların haklarının takipçisi, güvenilir liman ve 'Anavatan' olarak konumlandırmıştır.

Günümüzde Batı Trakya Türkleri, özellikle Avrupa'ya göç ve eğitim, dil seviyesindeki ilerlemelerle birlikte, kendi kimliklerinin tanınması davalarını ve yaşadıkları ayrımcılığı uluslararası alana taşımaya çalışmaktadır. Bu tür faaliyetler, bir yandan benzer acıların tekrarlanmaması ve diğer yandan Kymlicka'nın da belirttiği gibi hoşgörülü toplumlar içerisinde farklılıkları kabul eden, vatandaşlığa dayalı eşitlik sunan çok-kültürcülük politikasının sağlanması için önemlidir. Diğer yandan, yaşanmış bir kıyım gibi ulus olma bilincinin şartlarını daha çok taşıyan Müslüman Çam Arnavutları, bu alanda daha aktiftir. Bu noktada soydaş iki ülke Türkiye ve Arnavutluk'un göstermiş oldukları hatırlama/unutma/dayanışma refleksleri de farklılık göstermektedir.

Çam Arnavutlarına karşı Yunan devletinin gerçekleştirdiği katliam ve sürgününün hatırlanması, tanınması ve tazminat veya geri dönme gibi hakların verilmesi adına Arnavutluk ve Balkan devletlerindeki Arnavutlar ulusal ve uluslararası alanda faaliyetler göstermektedir. Halbwachs'a göre, bireysel anılar izole bir şekilde oluşmaz, toplumsal bir grubun kolektif deneyimleri ve yorumları tarafından şekillendirilir.⁷⁷ Tarihi anıtlar, bir toplumun hafızasının, değerlerinin ve tarih bilincinin somut örnekleri olarak hizmet ederler. Fiziksel yapılar olarak, sanatsal veya mimari başarılarından daha fazlasıdır; bir toplumun kimliğini, mirasını ve tarihsel anlatılarını yansıtan derin sembolik anlamlar taşıyan kültürel eserlerdir. Anıtların toplumda oynadıkları rol, ulus inşası, kolektif kimlik ve tarihsel hafızanın şekillendirilmesindeki işlevleri de dahil olmak üzere çeşitli temel teorik perspektifler aracılığıyla anlaşılabilir. Çamerya Arnavutları, 1991 yılında Arnavutluk'taki Stalinist hükümetin düşmesiyle Tiran'da kurulan "Çamerya Siyasi Yurtsever Derneği" vasıtasıyla haklarını arama ve vatanlarına dönme mücadelelerini azimle sürdürmektedir. Bu faaliyetleri etkileyen diğer bir unsur da 1999

77 Maurice Halbwachs, *Kollektif Hafıza*. (Ankara: Heretik Yayınları, 2017).

İkinci Dünya Savaşı Döneminde İki Müslüman Topluluk, İki Farklı Etnik Politika: Yunanistan Çam Arnavutları ve Batı Trakya Türkleri

senesinde Kosova Arnavutlarının yaşadıkları benzer sürgün ve katliam olaylarıdır. Kosova ve Arnavutluk'ta bu olayları hatırlatan, toplanma ve anma törenlerinin yapıldığı birçok anıt mevcuttur.

Diğer yandan, 1990'lardan itibaren etnik Arnavutlar arasındaki dayanışma, onların çektiği acılar konusunda farkındalık oluşturulması ve kültürlerinin gelecek nesillere aktarılmasını hedeflerken, Balkan devletleri tarafından tehdit olarak görülen Arnavutların bir çatı altında birleşmeleri fikrini de beraberinde getirmektedir. Bu yüzden en basit kültürel talepler dahi siyasi bir araç olarak görülmekte ve Arnavutların kimlikleri, dilleri Yunan devleti tarafından inkâr edilmektedir. Yunan devletine göre Çam sorunu kapanmıştır ve Yunanistan'ın tek-etnili politikası hala devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Alp, İlker, *Pomak Türkleri (Kumanlar-Kıpçaklar)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, Edirne 2008.

Aydınlı, Ahmet. *Batı Trakya Faciasının İçyüzü*, İstanbul: Akın Yayınları, 1971.

Baltsiotis Lambros. “The Muslim Chams of Northwestern Greece. The Grounds for the Expulsion of a “Non-existent” Minority Community.” *European Journal of Turkish Studies*. Social Sciences on Contemporary Turkey (2011).

Barth, Fredrik. *Etnik Gruplar ve Sınırları: Kültürel Farklılığın Toplumsal Organizasyonu*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2001.

Batıbey, Kemal, Ş. *Ve Bulgarlar Geldi. Batı Trakya’da Teneke İle Alarm*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1976.

Batıbey, Kemal, Ş., *Batı Trakya Türk Devleti*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1979.

Bilgiç, Bestami S. “Atatürk Döneminde Türkiye-Yunanistan İlişkileri, 1923-1938.” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 31, sayı 91 (2015): 1-28.

Bird, Karen, “The Political Representation of Women and Ethnic Minorities in Established Democracies: A Framework for Comparative Research,” Working Paper presented for the Academy of Migration Studies, Denmark, (2003).

Brubaker, Rogers. *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge University Press, 1996.

Coşkun, Birgül.D., “Arnavutluk’un Dış Politikası ve Balkanlarda Arnavut Sorunu”, *Balkan Diplomasisi*, ASAM Yayınları, Ankara, 2001.

Clogg, Richard. *A Concise History of Greece*. Cambridge Publications, 1992.

**İkinci Dünya Savaşı Döneminde İki Müslüman Topluluk, İki Farklı
Etnik Politika: Yunanistan Çam Arnavutları ve Batı Trakya Türkleri**

Çakıcı, Derya. “İkinci Dünya Savaşı ve Yunan İç Savaşı Sırasında Batı Trakya Türkleri (1944-1949)”, *History Studies*, 15/Cumhuriyetin 100. Yılı Özel Sayısı, (2023): 63-79.

Demirbaş, Bülent. *Batı Trakya Sorunu*, Arba Yayınları, 1996.

Erdem, Nilüfer. “Mehmet Hilmi’nin ‘Yeni Adım Gazetesi’nde Batı Trakya Türklerinin Yeni Türk Alfabesine Geçmesi İçin Verdiği Mücadele”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14, 2 (2012): 157-178.

Erdem, Nilüfer. *Doktor Sadık Ahmet*, Yurtdışı Türkler Birliği, 2021.

Eriksen, Thomas. H. *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. Pluto Press. 1993.

Erim, Nihat. *Devletlerarası Hukuku Ve Siyasi Tarih Metinleri Cilt: I (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1953.

Featherstone, Kevin, Argyris Mamarelis and George Niarchos, *The Last Ottomans: The Muslim Minority of Greece, 1940-1949*. Newyork: Palgrave Macmillan, 2011.

Figgou, Lia “Essentialism, historical construction, and social influence: Representations of Pomakness in majority talk in W estern Thrace (Greece).” *British Journal of Social Psychology* 52, 4 (2013): 687-688.

Fischer, Bernd J. and Oliver J. Schmitt. “The Albanians under Ottoman Rule: The Classic Period of Arnavutluk, 1500–1800”, 57 – 98 [In] *A Concise History of Albania*. Cambridge University Press, 2022.

Gözübenli, A. Sencer and Halim Çavuşoğlu. “Treaty of Lausanne: The Tool of Minority Protection for the Cham Albanians of Greece.” *PEOPLE: International Journal of Social Sciences* 4, 3 (2018): 474-481.

Halbwachs, Maurice. *Kollektif Hafıza*. Ankara: Heretik Yayınları, 2017.

Hüseyinoğlu, Ali. "Balkanlarda Azınlıklar ve Siyasal Katılım Hakkı: Batı Trakya (Yunanistan) Örneği." *Yeni Türkiye* 21, 69 (2015): 4777-4786.

İliadis, Hristos. "*Trakya Tehdit Altında*" *Gizli Yazışmalar Türkiye Stratejisi - Gizli Politikalar - Azınlık Grupları*, Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları, 2021.

Karpat, H. Kemal. *Studies on Ottoman Social and Political History. Selected Articles and Essays*. Leiden-Boston-Köln, 2002.

Kaya, Gülsüm, "Uluslararası Hukukta Etnik Temizlik Kavramı Çerçevesinde 1989'da Bulgaristan'dan Türkiye'ye Zorunlu Göç", *AHBVÜ Hukuk Fakültesi Dergisi* 28, 3 (2024): 263-314.

Kymlicka, Will. *Multicultural Citizenship*. Oxford University Press, 1995.

Lamprou, Alexandros. "Christians, Muslims, and Jews: Turkey and the Management of Refugees from Greece during World War II." *New Perspectives on Turkey* 70, (2024): 107–25.

Leberman, Benjamin "‘Ethnic Cleansing’ versus Genocide?", Donald Bloxham ve A. Drk Moses (Ed.), *The Oxford Handbook of Genocide Studies*, Oxford Unversty Press, 2010, 44.

Mazower, Mark. *Salonica, City of Ghosts: Christians, Muslims and Jews 1430-1950*. Harper Collins, 2004.

McCarthy, Justin. *Death and Exile: The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims 1821-1922*. Princeton: Darwin Press, 1995.

Michalopoulos, Dimitris. "The Moslems of Chamouria and the Exchange of Populations Between Greece and Turkey." *Balkan Studies* 27, 2 (1986):303-313.

Mojzes, Paul. *Balkan Genocides: Holocaust and Ethnic Cleansing in the Twentieth Century*. Lanham: Rowman and Littlefield, 2011.

Mylonas, Harris. *The Politics of Nation-Building Making Co-Nationals, Refugees, and Minorities*. Cambridge University Press, 2012.

**İkinci Dünya Savaşı Döneminde İki Müslüman Topluluk, İki Farklı
Etnik Politika: Yunanistan Çam Arnavutları ve Batı Trakya Türkleri**

- Niarchos, Georgios, *Between Ethnicity, Religion and Politics Foreign Policy and the Treatment of Minorities in Greece and Turkey, 1923-1974*, (unpublished PhD Thesis), submitted to The European Institute London School of Economics and Political Science, 2005.
- Oran, Baskın, *Yunanistan'ın Lozan İhlalleri*. Ankara: SAEMK, 1999.
- Özkırmı, Umut ve Spyros A. Sofos. *Tarihin Cenderesinde Yunanistan ve Türkiye'de Milliyetçilik*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Peçe, Uğur Z. "An Island Unmixed: European Military Intervention and The Displacement of Crete's Muslims, 1896–1908." *Middle Eastern Studies* 54, 4 (2018): 575–591.
- Petropoulos, John A. "The Obligatory Exchange of Populations: a Greco- Turkish Pacification Arrangement, 1922-1930." Elefterios Venizelos. (eds.) 1989.
- Pettifer, James and Vickers, Miranda. *The Albanian Question: Reshaping the Balkans*, London: I. B. Tauris, 2007.
- Progonatı, Erjada. "Etnik Arnavutların Arnavutluk Dış Politikasında Etkisi." *Karadeniz Araştırmaları* 37, 37 (2013): 159-82.
- Stephan, Walter G. and Cookie W. Stephan. "Intergroup Anxiety." *Journal of Social Issues*, 81, (1985): 157–175.
- Şentürk, Cem. "Legalized Racism: Forced Deprivation of Citizenship on the Bases of Article 19 of the Greek Citizenship Law and Problems of Victims." *Federation of Western Thrace Turks in Europe (ABTTF), Research Paper Series* 3, 2020.
- Şirin, İbrahim. "İki Hükümet Bir Teşkilat: Garbî Trakya Hükümet-i Muvakkatesi'nden Cenub-î Garbî Kafkas Hükümeti Muvakkate- î Milliyesi'ne." *History Studies (International Journal of History)* 6, 2 (2014): 125-142.

Sitaropoulos, Nikolaos (2006), Discriminatory Denationalisations Based on Ethnic Origin: The Dark Legacy of Ex Art 19 of the Greek Nationality Code, in P. Shah, W.F. Menski (eds.), Migration, Diasporas and Legal Systems in Europe, London, Routledge-Cavendish, 107-125.

Swire, Joseph. *Albania: The Rise of a Kingdom*. Eastern Europe Collection. Arno Press, 1971.

Taşkın, Burcu. “The Historical and Contemporary Context of the ‘Forced Transfer of the Ethnic Groups’ From Human Rights Perspective: The Balkan Case.” İnsan Hakları Yıllığı 42, 2 (2024): 45-78.

Taşkın, Burcu. “Triadik Bağ Teorisi Bağlamında Batı Trakya Müslüman-Türk Azınlığın Türkiye ile Bağlayıcı İlişkisi.” Balkan Araştırmaları Enstitüsü 9, 2 (2020): 443-476.

Taşkın, Burcu. *Political Representation of Minorities in Greece and Turkey: Nationalism, Reciprocity and Europeanization*. İstanbul: Libra Kitap, 2019.

Todorova, Maria. “The Ottoman Legacy in the Balkans”, 45-77, [In] Imperial Legacy: The Ottoman Imprint in the Balkans and the Middle East, (ed.). Carl Brown. New York: Columbia University Press, 1997.

Tsitselikis, Konstantinos. *Old and New Islam in Greece: From Historical Minorities to Immigrant Newcomers*. Martinus Nijhoff, Leiden/Boston, 2012.

Van Houten, Pieter. “The Role of a Minority’s Reference State in Ethnic Relations.” *European Journal of Sociology* 39, 1 (1998): 110-146.

Veremis, Thanos and John Koliopoulos, *Modern Greece: A History since 1821*. Wiley Blackwell, 2009.

Vickers, Miranda. “The Cham Issue Albanian National and Property Claims in Greece”. Conflict Studies Research Center, April 2002.